

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 29 czerwca 2022 r.

Poz. 3389

UCHWAŁA NR 420/2022 RADY MIASTA ZGORZELEC

z dnia 21 czerwca 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2022-2025

Na podstawie art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) i art. 18 ust 2 pkt 15 ustawy o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zmianami), po uzyskaniu pozytywnej opinii Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miasta Zgorzelec uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2022-2025 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Zgorzelec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodnicząca Rady:
Katarzyna Murmyło

Załącznik do uchwały nr 420/2022
Rady Miasta Zgorzelec
z dnia 21 czerwca 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ZGORZELEC NA LATA 2022-2025

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski

MARZEC 2022

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta ..	17
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	21
5.2.2. Historia miasta Zgorzelec	23
5.3. Charakterystyka zasobów kulturowych miasta	28
5.3.1. Dziedzictwo materialne	28
5.3.2. Dziedzictwo niematerialne	38
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	39
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	41
5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	41
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	44
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT	47
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	50
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	53
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	54
9.1. Dotacje.....	55
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	58
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	60
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	61
10. Podsumowanie.....	61
11. Bibliografia.....	62
12. Spis tabel i rysunków.....	63
13. Załączniki	63

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2022-2025 (dalej: „GPOnZ”) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840, dalej „ustawa”) oraz wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miasta. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata organ wykonawczy miasta przedstawia organowi stanowiącemu sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

GPOnZ to opracowanie uzupełniające do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całego miasta, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy miasta. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu opieki nad zabytkami miasta Zgorzelec na lata 2012-2015, który został przyjęty uchwałą nr 222/2012 Rady Miasta Zgorzelec w dniu 28 sierpnia 2012 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Zgorzelec na lata 2018-2021, który został przyjęty uchwałą nr 392/2018 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 19 czerwca 2018 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym, ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce¹

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „*Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*”;

- **Art. 6 ust. 1:** „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*”; **ust. 2:** *Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym*”;

- **Art. 86:** „*Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa*”;

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „*zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska*”.

¹ <https://isap.sejm.gov.pl/>

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „*opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury*”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„*1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,*
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) dziełami architektury i budownictwa,*
- d) dziełami budownictwa obronnego,*
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) cmentarzami,*
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),*
- f) instrumentami muzycznymi,*
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
- b) cmentarzyskami,*
- c) kurhanami,*
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19,** który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. *W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.*

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** *„Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.*

– **Art. 22:** *„1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”;

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: *„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.* Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

• **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503);

• **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);

• **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);

- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899);
- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 731);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- 1) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymywanie się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;

- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków, poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji miasta, poprawy przepływu informacji pomiędzy miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), zwana „SOR”, została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1. Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

– Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

– Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (dalej: „SRKS”) (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, zwana „SRKS”, została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

- 1) Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez:
 - usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- 2) Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

3) Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez:

- wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
- rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne, które nie znalazły się w SOR. Zostały one opisane we wcześniejszych fragmentach tego dokumentu poświęconych poszczególnym celom SRKS. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

• Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON)

Podstawą do podjęcia prac nad Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON) jest porozumienie podpisane dnia 28 czerwca 2010 r. przez Ministra Infrastruktury, województwo zachodniopomorskie, województwo lubuskie i województwo dolnośląskie. Projekt IPPON przyjęty został przez Grupę Sterującą dnia 21 czerwca 2013 r. i zarekomendowany do przyjęcia Zarządom Województw, które uczestniczyły w pracach.

Porozumienie określa cel główny Studium oraz szczegółowe cele operacyjne. Celem głównym jest wskazanie kierunków rozwoju obszaru pogranicza Polski i Niemiec na rzecz poprawy jego spójności przestrzennej dla realizacji wyzwań integracyjnych w Unii Europejskiej.

W Studium określono również działania zmierzające do utrzymania i wykorzystania walorów dziedzictwa kulturowego, które powinny obejmować przede wszystkim:

- ochronę krajobrazu kulturowego, tworzenie obszarów kulturowo-krajobrazowych;
- ustanowienie nowych pomników historii i zespołów zabytkowych;
- ochronę zabytków przemysłu i techniki, dworców i przystanków kolejowych, wiaduktów i tuneli;
- rewitalizację i rewaloryzację układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów uzdrowiskowych, z możliwością wprowadzania nowych funkcji do obiektów zabytkowych;
- kreowanie wizerunku miejscowości przez określony, charakterystyczny zabytek, element dziedzictwa niematerialnego czy dominantę architektoniczną;
- poszerzanie ofert turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego przez szerokie udostępnianie zabytków;
- aktywne przyciąganie inwestorów dla zagospodarowania zabytków poprzez stosowanie zachęt inwestycyjnych, skuteczną pomoc publiczną i kreowanie partnerstwa publiczno-prywatnego.

Dodatkowo dla miasta Zgorzelec, który jest miastem transgranicznym, sformułowane zostały priorytety i kierunki działań w zakresie rozwoju przestrzennego. Poniżej przedstawione te związane z ochroną zabytków: Cel 1. Zgorzelec-Görlitz jako miasto o jednorodnej strukturze przestrzennej i silnych wzajemnych relacjach.

Kierunek 1. Rozwój transgranicznej komunikacji miejskiej i turystycznej.

Działanie 4. Rozbudowa systemu tras pieszo-rowerowych w części przygranicznej miasta.

Kierunek 2. Tworzenie wysokiej jakości oferty inwestycyjnej w oparciu o wspólną politykę przestrzenną miast Zgorzelec/Görlitz.

Kierunek 3. Tworzenie transgranicznej oferty usługowej dla mieszkańców miast Zgorzelec/Görlitz.

Działanie 1. Tworzenie zaplecza dla lokalnych imprez kulturalnych oraz udostępnianie istniejącej infrastruktury usługowej dla mieszkańców obu miast.

Kierunek 4. Spójność funkcjonalna w oparciu o wspólną politykę przestrzenną.

Działanie 1:

- Opracowanie spójnych koncepcji rozwoju i planów zagospodarowania miast transgranicznych.
- Uzgadnianie decyzji lokalizacyjnych i rozbudowy obiektów m.in. przemysłowych, sportowych, kulturalnych, wielkoobszarowych obiektów usługowych.

Działanie 2:

- Dbłość o wspólne dziedzictwo kulturowe.
- Rewitalizacja, restauracja i rekonstrukcja zabytkowych obiektów.

Działanie 3. Zintegrowana rewitalizacja miejskich terenów nadrzecznych Nysy Łużyckiej.

Działanie 4. Kształtowanie przestrzeni publicznych.

Działanie 5. Poprawa jakości istniejącej bazy turystyki wodnej, pieszej i rowerowej, podnoszącej atrakcyjność rekreacyjno-wypoczynkową.

Cel 2. Zgorzelec-Görlitz – zespół miast o znaczeniu międzynarodowym ze względu na silny, regionalny i transgraniczny charakter powiązań przestrzennych po obu stronach granicy.

Kierunek 2. Wzmacnianie pozycji miast Zgorzelec/Görlitz jako ośrodka usługowego o randze regionalnej.

Działanie 1. Tworzenie zaplecza dla organizacji wydarzeń kulturowych i sportowych o charakterze regionalnym i transgranicznym.

Działanie 2. Wzmacnianie pozycji miast jako regionalnego ośrodka związanego z turystyką usługową, zakupową oraz zdrowotną.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Zgorzelec wynikające z dokumentów na poziomie:

- 1) wojewódzkim: Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego;
- 2) powiatowym: Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2019-2022.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w w/w dokumentach.

• Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024 został przyjęty przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XXXIV/686/21 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Głównym celem Programu jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych dla realizacji zadań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, zgodnie z kompetencjami Samorządu Województwa Dolnośląskiego.

Za cel strategiczny uznano zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska. Zgodnie z tym, dziedzictwo to jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości mieszkańców regionu. Stanowi zarówno przedmiot ochrony, jak i znaczące potencjał, który może i powinien być wykorzystywany w rozwoju społecznym i gospodarczym województwa.

Wyznaczone cele operacyjne, podporządkowane celowi strategicznemu, dotyczą dwóch obszarów działań:

Cel operacyjny 1: Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego.

Priorytety:

1. Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim.
2. Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków.
3. Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 2: Wzmocnienie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego.

Priorytety:

1. Kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne.
2. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami.
3. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

• Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów.

Jako cele strategiczne wyznaczono m.in:

Cel strategiczny: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

Konkretyzacją tych celów są cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych.

Cel operacyjny: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych:

- Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.
- Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

• Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się m.in. poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

Wśród wyznaczonych czterech celów polityki zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa jeden związany jest z dziedzictwem kulturowym: Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Rozwój przestrzenny terenów zurbanizowanych dokonuje się w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz przy uwzględnieniu zróżnicowanych zasobów krajobrazowych, prowadzony jest w sposób minimalizujący szkody środowiskowe i konflikty funkcjonalno-przestrzenne:

- przeciwdziałanie skutkom degradacji krajobrazu jest skuteczne, zasoby krajobrazowe są uwzględniane w zagospodarowaniu przestrzennym a obszary wyróżniające się pod względem krajobrazu zachowują swoją wizualną odrębność;
- obszary cenne przyrodniczo stanowią system odporny na zagrożenia;

- najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego;
- cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdują się w dobrej kondycji, są udostępniane, a ich wartości podlegają trwałej ochronie;
- zasoby rolniczej przestrzeni produkcyjnej są wykorzystywane z uwzględnieniem naturalnych uwarunkowań;
- zasoby kopalin użytecznych są chronione i racjonalnie użytkowane;
- zintegrowany system magistralnych szlaków turystycznych wzmacnia gospodarczo udostępniane ośrodki i obszary.

W Planie wyznaczono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa dolnośląskiego. Poniżej przedstawione te, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Kierunek 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Zasoby te stanowią bardzo istotny czynnik umożliwiający budowanie i utrwalanie tożsamości regionalnej oraz rozwijanie potencjału społecznego i gospodarczego. W Planie nie wskazano konkretnych obiektów.

Najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy.

Postulaty kierowane do gmin:

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.
2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).
3. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.
4. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
5. Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:
 - 1) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
 - 2) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.
6. Integracja szlaków wodnych ze szlakami pieszymi, rowerowymi i konnymi w ich otoczeniu (wzdłuż rzek o sezonowej zmienności poziomu wód).

• Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2019-2022

Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2019-2022 został opracowany w maju 2019 r.

Program to dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Wyznaczone priorytety i kierunki działań Powiatowego programu opieki:

PRIORYTET I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu zgorzeleckiego.

Kierunek 1: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu.

Kierunek 2: Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym powiatu.

Kierunek 3: Dostęp do informacji na temat źródeł finansowania ochrony zabytków.

PRIORYTET II: Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunek 1: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Kierunek 2: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

• Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Miasta Zgorzelec

Plan Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych dla Miasta Zgorzelec został opracowany w 2018 r. Wykonany został zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Strategia Rozwoju Miasta Zgorzelec na lata 2015-2025

Strategia Rozwoju Miasta Zgorzelec na lata 2015-2025 została przyjęta uchwałą nr 143/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 marca 2016 r.

W Strategii wyznaczono kierunki rozwoju wraz z celami strategicznymi i operacyjnymi między innymi w obszarze ochrony zabytków:

Kierunek rozwoju 2. Kształtowanie uporządkowanej przestrzeni miejskiej w kierunku zapewnienia jej wewnętrznej i zewnętrznej spójności, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Cel strategiczny II. Uporządkowana oraz spójna wewnętrznie i zewnętrznie przestrzeń miejska.

Cel operacyjny II.3. Rewitalizacja przestrzeni miasta o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego i rozwoju kulturalnego.

Kierunek rozwoju 4. Rozwój kultury, w tym zwiększenie zasięgu oferty kulturalnej oraz możliwości korzystania z dóbr kultury, kształtowania tożsamości mieszkańców miasta oraz otwartości na kulturę sąsiadów.

Cel strategiczny IV. Rozwinięta oferta kulturalna.

Cel operacyjny IV.1. Kształtowanie i wspieranie rozwoju oferty kulturalnej.

Cel operacyjny IV.2. Promocja oferty kulturalnej miasta oraz edukacja kulturalna mieszkańców.

Cel operacyjny IV.3. Rozwijanie współpracy kulturalnej.

• Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016-2025

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016-2025 został przyjęty uchwałą nr 251/2017 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 marca 2017 r.

Program służy do poprawy jakości życia mieszkańców, podniesienia konkurencyjności miasta na tle regionu. Dzięki Programowi rewitalizacji będzie można ubiegać się o pomoc finansową na działania, które Miasto nie jest w stanie sfinansować z własnego budżetu. Program rewitalizacji jest integralną częścią długoletnich planów rozwojowych miasta. Obszary rewitalizacji zostały wybrane spośród obszarów

zdegradowanych miasta, które zostały wyłonione na podstawie analizy wskaźnikowej, badań społecznych prowadzonych przez ankietatorów, badań jakościowych oraz konsultacji społecznych.

Główne cele i założenia Programu rewitalizacji to dążenie do ożywienia społecznego i wzrostu przedsiębiorczości oraz poprawy przestrzeni publicznych. Zadania z zakresu rewitalizacji na obszarze miasta prowadzone były w ramach Zintegrowanego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2007-2015.

Wyznaczony obszar rewitalizacji: Śródmieście – obszar centralny osiedla, powierzchnia – 101,0 ha (6,36% powierzchni ogółem).

Rys. 1. Obszar rewitalizacji, źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016-2025

Znaczenie wyznaczonego obszary rewitalizacji dla rozwoju lokalnego: Obszar ścisłego centrum miasta, zlokalizowany w korytarzu głównego ciągu komunikacyjnego biegnącego przez miasto w kierunku granicy z Niemcami, charakteryzujący się znacznym nagromadzeniem obiektów dziedzictwa kulturowego. Obszar lokalizacji istotnych dla rozwoju lokalnego instytucji. Obszar bezpośrednio graniczący z granicą państwa (tworzący wspólną dla rozwoju transgranicznego przestrzeń sąsiadujących ze sobą miast: Zgorzelca i Görlitz).

Program zbudowany został w oparciu o hierarchiczną strukturę celów, w tym celów głównych oraz podlegających im kierunków działań rewitalizacyjnych i przedsięwzięć/projektów rewitalizacyjnych. Cele główne nawiązują bezpośrednio do wizji obszaru rewitalizacji, stanowiąc jej rozwinięcie. Wśród celów głównych rewitalizacji wskazano cel ściśle powiązany z ochroną i opieką zabytków:

Cel 3. Podniesienie atrakcyjności kulturalnej, turystycznej oraz wypoczynkowo-rekreacyjnej obszaru.

Cel integruje następujące kierunki działań rewitalizacyjnych:

- 3.1 Wykorzystanie potencjału Nysy Łużyckiej do kreowania oferty wypoczynkowo-rekreacyjnej.
- 3.2. Rewitalizacja terenów zielonych.
- 3.3. Modernizacja istniejących i powstawanie nowych obiektów sportowo-rekreacyjnych.
- 3.4. Modernizacja infrastruktury kulturalnej oraz rozwój oferty kulturalnej

W Programie omówiono szczegółowo stan zabytków i dziedzictwa kulturowego miasta, które cechuje się występowaniem licznych zabytków, w tym przede wszystkim zabytkowych kamienic i domów, ale również parków miejskich i centrum miasta. Ochroną prawną na podstawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych objęto 75 obiektów usytuowanych na terenie Zgorzelca.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec zostało przyjęte uchwałą nr 404/02 przez Radę Miejską w Zgorzelcu dnia 21 lutego 2002 r., zmienione następującymi uchwałami:

- nr 191/08 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 08 lipca 2008 r. (dotyczącej zmiany Suikzp przy ul. Lubańskiej);

- nr 309/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzp przy w rejonie Śródmieścia);
- nr 311/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzp w rejonie ul. Sulikowskiej);
- nr 328/09 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 listopada 2009 r. (dotyczącej zmiany Suikzp w rejonie ul. Lubańskiej – ul. Ks. Kozaka – ul. Groszowej – ul. Fabrycznej);
- nr 398/10 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 7 lipca 2010 r. (dotyczącej zmiany Suikzp w rejonie ul. Łużyckiej i Górnowiejskiej w Zgorzelcu);
- nr 403/10 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 7 lipca 2010 r. (dotyczącej zmiany Suikzp w rejonie ul. Słowiańskiej);
- nr 72/2011 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 21 czerwca 2011 r. (dotyczącej zmiany Suikzp w rejonie ul. Langiewicza i Traugutta);
- nr 332/2013 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 czerwca 2013 r. w sprawie zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Poluszyńskiego i Lubańskiej;
- nr 69/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 czerwca 2015 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec (dotyczącej zmiany studium w rejonie wschodnim miasta);
- 122/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec Dzielnicy Ujazd Południe;
- nr 176/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016 r. w sprawie zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie Przedmieścia Nyskiego;
- nr 63/2019 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 23 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie ul. Langiewicza, Warszawskiej, Górnowiejskiej, Kozaka i Cmentarnej;
- nr 253/2021 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 23 lutego 2021r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie ul. Daszyńskiego i ul. Andersa;
- nr 298/2021 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 czerwca 2021r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Zgorzelec w rejonie ul. Cienistej.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec określono misję rozwoju miasta:

- miasto o harmonijnym rozwoju (na zasadach rozwoju zrównoważonego) – ośrodek o znaczeniu regionalnym dla zachodniej części województwa dolnośląskiego oraz ośrodek współpracy transgranicznej o wielofunkcyjnym charakterze działalności gospodarczej i przemysłowej, usługowej oraz logistycznej;
- miasto tworzące z miastem Görlitz ośrodek gospodarczy i społeczny o dużym znaczeniu dla Dolnego Śląska i Saksonii oraz dla współpracy Polski i Niemiec.

Definiując cele operacyjne uwzględniono działania m.in. w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ustanowienie właściwych form ochrony obiektów architektonicznych, obszarów urbanistycznych i krajobrazowych o wartości kulturowej, zapewnienie warunków odpowiedniego ich wykorzystania oraz wzmocnienie ich przestrzennej i ekonomicznej rangi;
- wypracowanie na terenach zainwestowanych czytelnych struktur przestrzennych poprzez rehabilitację zdegradowanych przestrzennie i funkcjonalnie terenów oraz zabudowanie „wewnętrznych” terenów niezainwestowanych na cele związane z administracją i usługami publicznymi, infrastrukturą i usługami dotyczącymi współpracy transgranicznej.

W Studium wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej w celu prawnej ochrony charakterystycznych elementów środowiska kulturowego. Wyznaczono ścisłą strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla obiektów znajdujących się na terenie Przedmieścia Nyskiego. Teren

ten został również objęty strefą ochrony archeologicznej „OW”, w której ochroną konserwatorską objęto następujące elementy:

- obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i objęte spisem konserwatorskim;
- obiekty postulowane do wpisania do rejestru zabytków;
- obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- układ urbanistycznej historycznej zabudowy obejmujący: układy i zespoły budynków wzdłuż ul. Wrocławskiej i Daszyńskiego z historycznie ukształtowanymi liniami zabudowy, ciągi ulic, przejścia, Plac Pocztowy, charakterystyczne podziały na odrębne elewacje – w nawiązaniu do historycznych podziałów na działki;
- ukształtowanie brył budynków, ich skale oraz szerokości frontów;
- charakterystyczne terenowe formy zagospodarowania terenu;
- charakterystyczne funkcje obiektów w kształtowaniu krajobrazu lub w kształtowaniu kompozycji urbanistycznej (z uwzględnieniem Starego Miasta w Görlitz) i wynikające stąd ich uformowanie i ekspozycje pełniące rolę dominant i zamknięć;
- obiekty archeologiczne;
- warunki właściwej ekspozycji układu zabytkowego Zgorzelec/Görlitz;
- wglądy i ciągi widokowe.

W Studium wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „B” ograniczonej oraz strefę „A” dla:

- obszaru urbanistycznego miasta z XIX i XX w. obejmującego układy monumentalnej zabudowy mieszkaniowej i użyteczności publicznej oraz zabudowy jednorodzinnej na terenie Śródmieścia;
- założenia parku miejskiego;
- fragmentu obszaru dzielnicy Ujazd.

Działania określone w GPOnZ związane z aktywną ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym substancji zabytkowej, powinny uwzględniać wyszczególniony w Studium zakres elementów podlegających ochronie konserwatorskiej: cechy stylistyczne obiektów i układów urbanistycznych dotyczące formy, wielkości, kompozycji architektonicznej i przestrzennej, proporcji, rozwiązania materiałowe względem całości obiektu oraz jego szczegółów architektonicznych. Na terenach znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej przyjęto zasady dotyczące ich zagospodarowania i przekształcania obejmujące m.in. likwidację obiektów dysharmonizujących układ przestrzenny, modernizację i przebudowę z zachowaniem walorów historycznych, odtwarzanie utraconych wartości, rekonstrukcję terenów zdegradowanych przestrzennie, ochronę obiektów zabytkowych.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, którą należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną – głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju miasta.

5.2.1. Charakterystyka miasta

• Położenie geograficzne

Zgorzelec to gmina miejska, usytuowana w zachodniej części województwa dolnośląskiego, na granicy polsko-niemieckiej. Miasto jest siedzibą powiatu zgorzeleckiego. Od wschodu, północy i południa miasto otaczają miejscowości Gminy Wiejskiej Zgorzelec, od strony zachodniej sąsiaduje z niemieckim Görlitz, od strony południowej miejscowość otacza zachodni skraj Sudetów: Góry Izerskie oraz Pogórze Izerskie, zaś od strony północnej Puszcza Zgorzelecka. W związku z nadgranicznym położeniem Zgorzelca, na styku trzech granic: polskiej, niemieckiej i czeskiej, sprawiło, że obszar ten został włączony w transgraniczny związek Euroregion Nisse-Nisa-Nysa.

Miasto Zgorzelec jest ważnym węzłem komunikacyjnym, o czym decyduje nadgraniczne położenie przy trasach łączących Polskę z Niemcami i innymi państwami Europy Zachodniej.

• Środowisko przyrodnicze i ukształtowanie terenu

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Polski wg J. Kondrackiego Zgorzelec znajduje się w granicach mezoregionu Obniżenie Żytawsko-Zgorzeleckie (rozciągającego się wzdłuż Nysy Łużyckiej, między Pogórzem Wschodniołużyckim w Niemczech i Pogórzem Izerskim w Polsce), w obrębie mikroregionów: Równina Zgorzelecka oraz Dolina Nysy.

Miasto leży w obrębie zachodniej części bloku łużyckiego wchodzącego w skład strefy saskoturyngijskiej, który ku południowemu wschodowi łączy się ze skałami bloku karkonosko-izerskiego. Blok łużycki zbudowany jest głównie z granodiorytów zawidowskich i szarowaków łużyckich, które na obszarze Polski występują jedynie w Zgorzelcu, Jędrzychowicach i Włosieniu.

Najważniejszym ciekim wodnym miasta Zgorzelec jest rzeka Nysa. Sieć rzeczną w mieście uzupełnia dopływ Nysy Łużyckiej – Czerwona Woda.

Wśród istniejących w Polsce form ochrony przyrody na terenie miasta Zgorzelca stwierdzono występowanie trzech form:

- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Dolina Nysy Łużyckiej;
- Obszar Natura 2000 w granicach miasta reprezentuje obszar ochrony siedlisk – Przełomowa Dolina Nysy Łużyckiej (PLH020066).
- na terenie miasta Zgorzelca znajduje się 15 pomników przyrody, w tym 14 pomników przyrody ożywionej (z zasługującą na szczególną uwagę Aleją Lipową) i 1 pomnik przyrody nieożywionej.

• Instytucje kultury i organizacje działające w sferze kultury

Głównym organizatorem życia kulturalnego na terenie miasta Zgorzelec jest samorządowa instytucja kultury – Miejski Dom Kultury w Zgorzelcu, ul. Parkowa 1 (MDK). MDK prowadzi działalność kulturalną polegającą na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury, a celem nadrzędnym jest pozyskiwanie i przygotowywanie środowiska do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz współtworzenia jej wartości.

Wśród najważniejszych imprez kulturalno-rozrywkowych, jakie odbywają się w Zgorzelcu należy wymienić następujące:

- Rocznicowe koncerty Zgorzeleckiej Orkiestry Mandolinistów im. T. Grudzińskiego,
- Dni Miasta,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej,
- Jakuby – święto starego miasta,
- Polsko-Niemieckie Dni Literatury nad Nysą,
- Międzynarodowe Dni Messiaena Görlitz/Zgorzelec,
- Narodowe Czytanie.

Działalność w zakresie kultury w mieście prowadzi również placówka muzealna – Muzeum Łużyckie, ul. Daszyńskiego 15. Muzeum gromadzi zabytki związane z przeszłością wschodnich partii Górnych Łużyc,

dziś znajdujących się w granicach państwa polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem okolic miasta Zgorzelca i powiatu zgorzeleckiego. W zbiorach muzeum znajdują się różnorodne muzealia, o szerokich ramach chronologicznych: zbiory archeologiczne, etnograficzne, kartograficzne, historyczne i ikonograficzne. W muzeum prezentowana jest wystawa stała pn. W Łużyckiej izbie, prezentująca unikatowe zbiory kultury materialnej z terenu Łużyc, głównie mebli, szkła i kamionki w zaaranżowanym wnętrzu domu przysłupowego, ale również liczne wystawy czasowe i okolicznościowe. Muzeum Łużyckie prowadzi ponadto prace archeologiczne na terenie miasta Zgorzelca.

Nad rozwojem czytelnictwa na terenie miasta czuwa samorządowa instytucja kultury – Miejska Biblioteka Publiczna w Zgorzelcu, ul. Bohaterów Getta 1.

• Turystyka

Na terenie miasta działa Punkt Informacji Turystycznej, który mieści się w Domu Jakuba Böhme na Przedmieściu Nyskim przy ul. ul. Daszyńskiego 12. Oprócz możliwości uzyskania informacji w punkcie, udostępniona została dla zwiedzających Izba Jakuba Böhme. Punkt powstał w odpowiedzi na oczekiwania turystów zwiedzających Europa – Miasto Zgorzelec/Görlitz.

W Zgorzelcu największą atrakcją miasta jest Miejski Dom Kultury oraz Dom Jakuba Böhme. Ważną atrakcją na terenie miasta są Dom Kołodzieja, wiadukt kolejowy, Muzeum Łużyckim, młyn, Kruczy Folwark.

Dom Kołodzieja należy na szlaku Kraina Domów Przysłupowych. To charakterystyczne budownictwo przysłupowo-zrębowe, tzw. budownictwo łużyckie, czyli konstrukcji z muru pruskiego. W Domu Kołodzieja mieści się restauracja i pensjonat. Obiekt został translokowany wraz z ogrodem w 2005 r. z nieistniejących już Wigancie Żytawskich. Miasto co roku bierze udział w Dniu Otwartych Domów Przysłupowych. Jest to największe wydarzenie na trójstyku Polski, Czech i Niemiec obchodzone od 12 lat, zawsze w ostatnią niedzielę maja. Tego dnia bohaterami nie są ludzie, tylko drewniane domy, które pozostają niemymi świadkami historycznych przemian w środku Europy.

Przedmiotem zainteresowania turystów są walory antropogenicznych Zgorzelca. Są to obiekty materialne oraz obiekty ściśle związane z życiem, pracą oraz działalnością człowieka i przez niego wytworzone w procesie historycznego rozwoju.

Do walorów Zgorzelca zachęających do odwiedzenia tego miasta, oprócz zabytków, należą wyznaczone szlaki turystyczne:

- Szlak Historycznych Parków i Ogrodów Borów Dolnośląskich – przebiegający przez pagórkowate tereny Pogórza Zachodniosudeckiego i zachodnie rejony Dolnego Śląska, przez południowe obrzeża Borów Dolnośląskich. W Zgorzelcu kończy się I i rozpoczyna II odcinek wyznaczonego szlaku. Do głównych obiektów Szlaku zaliczono zespół parków miejskich (park Nandyski, park im. A. Błachańca i skwer ks. J. Popiełuszki), zaś wśród atrakcji towarzyszących wskazano: Miejski Dom Kultury, Cmentarz żołnierzy polskich im. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego, Młyn i most staromiejski, Cerkiew św. Równych Apostołom Konstantyna i Heleny, Dom Jakuba Böhme i Muzeum Łużyckie w Zgorzelcu oraz Dom Kołodzieja;
- Drogi św. Jakuba – fragmenty europejskiej sieci szlaków pielgrzymkowych prowadzących do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela w Hiszpanii. Przez Zgorzelec wiedzie Żytawska Droga św. Jakuba (o przebiegu Zgorzelec/Görlitz-Żytawa/Zittau-Český Dub-Stara Boleslav-Praga) oraz Dolnośląska Droga św. Jakuba (o przebiegu Głogów-Zgorzelec- Görlitz);
- Lokalne szlaki rowerowe: Kromalowo (28,4 km), Kurhany (33,2 km), Czubatka (41,4 km), Witka (43,3 km), Cis Henrykowski (51 km), Bory Dolnośląskie (35,7 km) oraz Königshain (15,0 km);
- Międzynarodowe szlaki rowerowe: Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-4 Drezno Wrocław (trasa Zgorzelec-Lwówek Śląski) oraz Euroregionalny Szlak Rowerowy ER-7 (trasa Mirsk-Zgorzelec);
- Szlak wodny na Nysie Łużyckiej – infrastruktura kajakowa powstała m.in. w ramach niemiecko-polskiego projektu turystycznego „Przygoda z Nysą – zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko-niemieckiego – II etap”.

5.2.2. Historia miasta Zgorzelec²

• Geneza nazwy miasta Zgorzelec

Po raz pierwszy nazwa Zgorzelec pojawia się w dokumencie wystawionym przez cesarza Henryka IV w 107 r. Na podstawie tego dokumentu władca przekazał biskupowi miśnieńskiemu Benonowi 8 łanów królewskich w „Villa Goreliz”.

Osada pierwotnie była lennem niejakiego Oзера, który z pochodzenia był Słowianinem lub Niemcem. Został on skazany na karę śmierci. Chociaż wyroku nie wykonano, wszystkie jego dobra zostały skonfiskowane przez króla.

Kolejna wzmianka dotycząca nazwy miejscowości znajduje się w źródłach czeskich, które opisując panowanie księcia Sobiesława w latach 1125-1140 nadmieniają, że w 1126 r. oraz w 1131 r. książę kazał wzniesć fortyfikacje nad brzegiem Nysy Łużyckiej. Spalony Drenow (Drzewniow) odbudowano jako gród Yzcorelik (Yzcorzelik). Ponadto kronika Czechów wymienia nazwę grodu Yzcorelik w powiązaniu z innymi ważnymi grodami znajdującymi się na granicy czeskiej: Primda, Tachov, Kłodzko. Nazwa Drewnow przetrwała w zniemczonym brzmieniu Hainwald. Takie miano nosi uliczka nieopodal kościoła św. Piotra w Görlitz.

W późniejszych dokumentach pojawia się nazwa miejscowości: Gorlic (1238), Zgorlitz (1241), Goerlitz, Görlitz (1266), Gorlitz (1303), Gorlitz (1322), Gerlicz (1378), Gurlicz (1384, 1456), Garlicz (1429), Gorlicze (1430), Gorlitz (1434, 1475), Gorlitz (1443), Gorlitzsch (1488), Gorlytz (1511). Formy zlatynizowane pochodzące z XIV i XV w. to: Gorlicium, Gorlicensis, Gorliczensis czy Gorlicia. W Polsce Szlacheckiej nadnyski gród nazywano zazwyczaj Gierlicz, Gerlicz i Gorlic. W XIX w. notowano wiele spolszczeń tej nazwy: Gorlice (1813), Zgórzelec, Zgorzelica (1847), Gorlicz (1895).

Nazwa miasta jest zapewne nazwą kulturową i pochodzi od czasownika „goreti” tj. gorzeć, palić, płonąć. Nawiązuje do tradycyjnego sposobu pozyskiwania ziemi przez osadników poprzez wypalanie połaci lasu techniką żarową.

• Historia starożytna

Na terenie Górnych Łużyc najstarszy ślad człowieka pochodzi ze starszej epoki kamienia tzw. paleolitu. Jest to fragment ostrza kamiennego sprzed około 40 000 lat, odnaleziony w Budziszynie. Dalsze ślady bytności człowieka na tych terenach pochodzą ze schyłku starszej epoki kamienia (ok. 12-10 tys. lat p.n.e.). Ludzie ci zajmowali się myślistwem, zbieractwem, rybołówstwem. Świadectwem bytności człowieka z tego okresu na tych terenach są tzw. zbrojniki – krzemienie o zaostrzonej krawędzi, które oprawiano w oprawę kościaną bądź drewnianą uzyskując ostre noże i inne narzędzia.

Ze środkowej epoki kamienia, mezolitu (ok. 7-5 tys. lat p.n.e.) pochodzą pozostałości osiedli mezolitycznych, a w nich ślady namiotów, ognisk, pracowni.

W epoce wczesnego neolitu (ok. 5-4 tys. p.n.e.) na tereny Górnych Łużyc przybyli nieliczni potomkowie rolników znad Dunaju, znający rolnictwo, hodowlę zwierząt oraz technikę wytwarzania naczyń ceramicznych. Pozostałości po tych ludach to toporki, czekany i kamienne części kopaczek. Tereny nad Nysą i Sprewą zostały gęściej zaludnione dopiero przez twórców tzw. kultury ceramiki sznurowej (ok. 2880-2100 r. p.n.e.). Jednakże intensyfikacja osadnictwa nastąpiła u schyłku neolitu. Ludzie ci, zajmowali się już uprawą kilku gatunków zbóż oraz hodowlą. Świadczy o tym pochodzące z tego okresu drewniane, kamienne i rogowe kopaczki, radła, sierpy z drew na lub poroża ze zbrojników krzemiennych. Ważną zmianą było rozpowszechnienie się metalurgii brązu w okresie od ok. 2200 do 1700 p.n.e. Pozostałościami po tych ludach z tamtych czasów (mowa o tzw. kulturze unietyckiej) są przede wszystkim groby szkieletowe zawierające niespalone ciała zmarłych oraz liczne brązowe a nawet złote ozdoby, które otrzymywali w drogę w zaświaty. Po okresie dość gęstego zaludnienia ziem nad Nysą i Sprewą w początkach epoki brązu nastąpiło osłabienie osadnicze związane zapewne z wędrówką ludów.

² Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012-2015

Kolejną istotną zmianę kulturową obserwuje się od ok. 1350 r. p.n.e. Tereny te przestały być przejściowe i słabo zaludnione. W Europie miała wówczas miejsce rewolucja w wierzeniach. Jej głównym przejawem była zmiana w sposobie chowania zmarłych, polegająca na przejściu z obrządku szkieletowego na obrządek całopalny. Ślady tych społeczności, które w ten sposób traktowały swoich zmarłych, archeolodzy określili jako kulturę pól popielnicowych, a jej odmianę istniejącą w dorzeczu Łaby, Odry i Wisły jako kulturę łużycką. Rozwijała się ona nieprzerwanie aż od końca epoki brązu i dalej we wczesnej epoce żelaza (750-500 p.n.e.), kiedy to obok brązu zaczęto wykonywać także wyroby żelazne. Przedmioty żelazne były wówczas bardzo cenne i służyły raczej jako ozdoby niż przedmioty codziennego użytku. W tym okresie mieszkańcy oprócz osad otwartych budowali grody, czyli osady umocnione. Najazd Scytów w VI w. p.n.e. położył kres kulturze łużyckiej. Jej upadek na jakiś czas załamał na Łużycach intensywne zasiedlenie. W IV wieku p.n.e. na tych terenach pojawiły się wpływy celtyckie.

Od I w. n.e. Łużyce zamieszkiwały ludy barbarzyńskie znajdujące się pod wpływem cesarstwa rzymskiego. Prawdopodobnie byli to znani ze źródeł historycznych Silingowie, szczep germańskiego plemienia Wandalów posługujący się narzeczem z grupy germańskiej. Epokę żelaza kończą wydarzenia związane z najazdem Hunów na Europę. Rozpoczyna się wielka wędrówka ludów.

Mieszkające wówczas na terenie Łużyc plemiona ruszają na zachód i południe. Możliwe, że na przełomie IV i V w. rejon Łużyc był przez pewien czas niezasiedlony. Pierwsze grupy słowiańskie pojawiają się na terenie Łużyc w VI-VII w. W IX w. Biezuńczanie zamieszkiwali gród w Bieśnicy (Landskrone – obecnie dzielnica Görlitz). Potomkowie tych Słowian żyją do dziś w niemieckiej części Górnych Łużyc i znani są pod nazwą Serbów Łużyckich bądź Serbołużyczan.

• Historia średniowieczna i nowożytna miasta

W XI w. tereny wokół dzisiejszego Zgorzelca/Görlitz należały do kraju Biezuńczan. Symbolicznym miejscem tej krainy była góra o wys. 499 m. n.p.m. zwana wówczas Bezunec (pol. Biezuńcem) na szczycie której wybudowano gród. Najprawdopodobniej już przed ok. 992 r. kraj Biezuńczan stał się częścią Milska, czyli ziemi Milczan. Sami Milczanie utracili swoją niezależność jako ostatni z Serbów w latach 985-990. Bezpośrednimi zwierzchnikami kraju Milczan stali się margrabiowie miśnieńscy.

W 1002 r. tereny te opanował Bolesław Chrobry, który postanowił zjednoczyć zachodnią Słowiańszczyznę. W rok później rozpoczęły się długoletnie wojny polsko-niemieckie zakończone pokojem w Budziszynie zawartym w 1018 r. Mieszko II syn Bolesława Chrobrego utracił krainę w 1031 r. podczas wojny z cesarzem Konradem II.

Do lat 70. XI w. Łużyce pozostawały w rękach margrabiów miśnieńskich, jednakże faktycznym właścicielem ziemi Łużyckiej był cesarz niemiecki. W 1076 r. Okręg Zgorzelecki przejęty został przez Przemysławów władców Czech. Czeskie panowanie trwało do 1635 r., z krótką przerwą w XII w. i w latach 1253-1329.

W 1071 r. Zgorzelec był jedynie osadą o powierzchni ok. 380-390 ha. Znaczenie wioski wzrosło, kiedy na jej terenie wzniesiono gród zapewne po 1100 r. Usytuowany był on na skalistym pagórku, zwanym Wzgórzem Zamkowym. Obecnie w tym miejscu znajduje się kościół św. Pawła i Piotra. Gród pełnił funkcje obronne, ale jak się wydaje przede wszystkim zapewniał bezpieczeństwo kupcom i ściagał cło.

Na dalszy rozwój miasta szczególny wpływ miały krzyżujące się na tym terenie najważniejsze szlaki handlowe ówczesnej Europy: Via Regia oraz trakt z Pragi do portów bałtyckich. Konsekwencją tak korzystnej lokalizacji był rozwój osady w kierunku osady kupieckiej. W XII w. osada posiadała już własny kościół. Nadano mu wezwanie patronów kupców św. Mikołaja. Kościół w gotyckiej postaci znajduje się do dziś na swym pierwotnym miejscu, na Przedmieściu Mikołajskim (Nikolaivorstadt), ob. teren Görlitz.

Początkowo nie było mostu łączącego brzegi rzeki Nysy Łużyckiej. Przeprawiano się wpraw. Most wzniesiono najprawdopodobniej w XIII w. z inicjatywy mieszkańców lub burgrabiów. Za jego pomocą osadnictwo mogło rozwijać się również na prawym brzegu rzeki. Budowlą, która powstała we wschodniej części Zgorzelca, po prawej stronie Nysy, był szpital św. Ducha. Służył on przede wszystkim wędrowcom korzystającym z Via Regia, która była także głównym szlakiem pielgrzymów zmierzających do Santiago de Compostela.

Na początku XIII w. Łużyce zostały objęte akcją kolonizacyjną, w której zasięgu znalazł się również Zgorzelec. Na terenie miasta zamieszkali głównie koloniści pochodzący z Turyngii. W 1303 r. Zgorzelec został podniesiony do rangi miasta. W latach 50. XIII w. w Zgorzelcu osiedliła się duża grupa flamandzkich sukienników. Produkcja sukna rozślawiła gród Nyski. Już w 1226 r. sukno ze Zgorzelca sprzedawano z powodzeniem we Wrocławiu. W związku z przybyciem sukienników jak i prowadzonym przez nich handlem zaistniała potrzeba rozbudowy miasta. Powstał wówczas drugi, Nowy Rynek tzw. Górny Rynek. W połowie XIII w. zabudowa miasta osiągnęła swe granice, które nie zmieniły się do lat 50. XIX w.

W 1329 r. potwierdzono prawa miasta do handlu wolnocłowego z Czechami, nadano prawo składu soli, prawo składu marzanki barwierskiej i prawo bicia monety. W 1341 r. Jan Luksemburczyk nakazał aby każdy kupiec podróżujący przez dystrykt zgorzelecki musiał przejeżdżać przez Zgorzelec. W wyniku tych przywilejów i praw rodziny kupieckie pomnażały swoje majątki.

W 1346 r. założono w Löbau (Lubij) Związek Sześciu Miast: Zgorzelec, Bautzen (Budziszyn), Zittau (Żytawa), Kamenz (Kamień), Löbau (Lubij) i Lubań (Lauban) aby chronić miasta przed szerzącym się na Łużycach procederem rozbójnictwa. Związek, choć pełnił zadania obronne, wkrótce stał się dzięki licznym przywilejom potęgą militarną i polityczną wpływającą korzystnie na dalszy rozwój miasta przez niemal 200 kolejnych lat.

Rozkwit gospodarczy miał swoje odzwierciedlenie w kształtującej się architekturze miasta. Powstały liczne renesansowe kamienice zlokalizowane w obrębie Starego Miasta. W 1492 r. miasto nabyło obszary tzw.: Ziemię Pieńską (248 km²) oraz Lasy Puszczy Zgorzeleckiej (348 km) stając się właścicielem największych obszarów spośród innych prowincjonalnych miast niemieckich.

W XV w. długotrwałe wojny husyckie, zatargi z feudałami, klęski elementarne: pożary, powódzie i epidemie, znacznie osłabiły dynamiczny rozwój miasta. Nie mniej jednak, w II połowie XV w. i w I połowie XVI w. wzdłuż szlaku Via Regia, nie było większego ośrodka miejskiego od Erfurtu do Wrocławia. W okresie panowania na Łużycach Jagiellonów w latach 1490-1526 eksport sukna do Polski osiągnął największe rozmiary, a w 1510 r. Zygmunt Jagiellończyk udzielił prawa nieskrępowanego handlu na terenie Korony i Litwy.

Wiek XVI, szczególnie II jego połowa, nie była pomyślna dla miasta. Wydarzenia takie jak: klęski żywiołowe, blokada szlaków handlowych przez Imperium Osmańskie oraz odkrycie szlaków morskich stopniowo wyhamowały rozwój gospodarczy miasta. Dodatkowym ciosem był tzw. „Pönfall”, w wyniku którego król czeski Ferdynand I Habsburg za „opieszalą pomoc” w wojnie szmalkaldzkiej odebrał w 1547 r. Związkowi Sześciu Miast przywileje oraz większość posiadłości ziemskich. Dalszy upadek świetności miasta był związany z okresem wojny trzydziestoletniej.

W 1635 r. na Górnych Łużycach zakończyło się panowanie czeskie. Na mocy pokojowego traktatu praskiego Górne Łużyce przeszły w dziedziczne posiadanie elektorów saskich Wettynów. Przekazanie Górnych Łużyc (a tym samym i Zgorzelca) odbyło się na tzw. sejmie tradycyjnym w Zgorzelcu w 1636 r.

W II połowie XVII w. miasto powoli dźwigało się ze zniszczeń wojennych opierając swój rozwój na sukiennictwie i płóciennictwie oraz na przemyśle browarniczym.

Wydarzenia mające miejsce w XVIII w. ponownie wpłynęły negatywnie na rozwój miasta. Liczne wojny, m.in. Śląskie, najazd szwedzki, pożary przyniosły miastu olbrzymie straty finansowe. Wysokie kontrybucje, spadek znaczenia Via Regia, wprowadzenie ceł zaporowych na handel z należącym do Królestwa Pruskiego Śląskiem oraz wojny napoleońskie doprowadziły na początku XIX w. do zdegradowania miasta do roli obozu przejściowego różnych wojsk.

Na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. Zgorzelec wraz z północną częścią Górnych Łużyc włączono do państwa Pruskiego. W ten sposób rozpadł się Związek Sześciu Miast.

• **Rozwój urbanistyczny miasta w XIX w.**

Na początku XIX w. w mieście znajdowało się 1100 budynków. Stare Miasto otoczone było podwójnym pierścieniem murów z czterema dobrze zabezpieczonymi wejściami oraz bramą miejską. Wnętrza przedmieścia (Frauenvorstadt i Reichenbacher Vorstadt) były oddzielone od dalszych obszarów miasta czternastoma bramami. Most Staromiejski zapewniał połączenie z Przedmieściem Nyskim położonym na wschodnim brzegu rzeki, gdzie znajdował się szpital św. Ducha, młyn trójkołowy, a w późniejszym czasie budynki mieszkalne. Po okresie bujnego rozwoju gospodarczego w późnym średniowieczu aż do lat 20. XX w. budownictwo w Zgorzelcu rozwijało się słabo. Według statystyk z tamtego okresu rocznie przybywało tylko kilka budynków. Istnienie osad na obszarze dzisiejszego miasta można potwierdzić tylko na terenach południowo-zachodnich. Około 1888 r. niektóre wsie były rozpoznawalne jedynie na podstawie nazw ulic.

W 1815 r. na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego Zgorzelec stał się częścią państwa pruskiego. Pierwsze 20-lecie rządów Hohenzollernów nie było pomyślne dla miasta. Używane od wieków drogi do Budziszyna i Żytawy przegrodziła granica prusko saska, ponadto wprowadzono barierę celną na granicy z Królestwem Polskim.

Rozwój ośrodków włókienniczych w Łodzi dodatkowo pogarszał możliwość sprzedaży sukna – tradycyjnego materiału eksportowego ze Zgorzelca. Zmiana nastąpiła po założeniu Niemieckiego Związku Celnego w latach 30. XIX w. Zgorzelec zaczął odgrywać ważną rolę jako miejsce przeładunkowe śląskiego i dolnołużyckiego zboża.

W 1847 r. miasto zastało podłączone do saksońskiej i pruskiej sieci kolejowej. Rozpoczęto rozbudowę połączeń drogowych z Bolesławcem, Żytawą, Lubaniem i Budziszynem. Rewolucja przemysłowa była kolejnym bodźcem stymulującym rozwój gospodarczy Zgorzelca. Mechanizacja produkcji sukna wykorzystująca energię wody miała wpływ na wybór lokalizacji nowo powstających zakładów sukienniczych. Brzeg Nysy wzdłuż wschodnich obwarowań miasta został zdominowany przez architekturę przemysłową. Lokalizacje te przetrwały nawet po wprowadzeniu w 1836 r. maszyny parowej. Do 1846 r. powstało 17 zakładów opartych o pracę maszynową.

W latach 1825-1871 nastąpił przyrost demograficzny. Liczba mieszkańców Zgorzelca wzrosła czterokrotnie. Zastosowano wówczas nowe rozwiązania urbanistyczne. Pierwszym poszerzeniem miasta w oparciu o plan zabudowy i statut budowlany było połączenie Starego Miasta z terenami dworca saksońsko-pruskiego. Na dalsze plany rozbudowy miasta, pozytywnie wpłynęła pruska ustawa o gminach z 1853 r. W wyniku tych regulacji nadzór budowlany nad pojedynczymi elementami inwestycji został przekazany Królewskiemu Zarządowi Policji, natomiast Magistrat odpowiadał za sporządzanie planów budowlanych. W latach 1851 i 1856 poszerzono granice okręgu podatkowego umożliwiając tym samym ekspansję zakładów rzemieślniczych poza jego granice, w kierunku południowo-wschodnim. Rozbudowa wschodniej części miasta zapoczątkowana została po 1818 r. Bezpośrednim impulsem do rozwoju budowlanego było zapotrzebowanie terenów pod garnizon wojsk pruskich i zagospodarowanie go na potrzeby mieszkaniowe rodzin wojskowych.

Znaczący wkład w rozwój przestrzenny Zgorzelca wniósł jego burmistrz Gottlob Ludwig Demiani, który uczynił z miasta nowoczesny ośrodek przemysłowy. Przyczynił się do budowy wielu budynków publicznych m.in. za jego kadencji wybudowano: Wyższą Szkołę Obywatelską, Wyższą Szkołę dla Dziewcząt (1836-1838), pierwszy szpital przy Salomonstrasse (1843-1844). Istotnym dla zagospodarowania przestrzennego miasta było usunięcie murów miejskich w latach 1846-1856 oraz wiążącego prawa budowlanego dla nowych terenów miejskich na południowym-zachodzie. W tym czasie powstały również nowe budowle: Kościół Świętego Krzyża (1853), Dom Stanów (1854), Gimnazjum (1856) Koszary Strzelców (1858).

Od połowie XIX w. przemysł maszynowy, kolejowy i włókienniczy koncentrował się na zachodniej części miasta. W 1847 r. wybudowano Görlitzer Maschinenbau – Anstalt Christopha Lüdersa znany później jako Waggon und Maschinenbau Ag (WUMAG). W latach 1866-1871 opracowano plan zabudowy obejmującej obszary na południe od dworca. Wzdłuż linii kolejowych wzniesiono Zakłady Budowy Maszyn Richarda Raupacha i Görlitzer Maschinenbau AG, późniejszy browar Landskron, a na zachodnich

przedmieściach Zgorzelca wybudowano nowy dworzec kolejowy Rauschwalde, który należał do największych obiektów tego typu w Rzeszy.

Od 1822 r. w mieście zaczęły kursować pierwsze tramwaje konne, które w 1897 r. zostały zastąpione przez elektryczne. Komunikacja tramwajowa objęła Przedmieście Wschodnie, a w 1900 r. także Ujazd (Moys).

W 1871 r. zatwierdzono w Berlinie drugi etapu rozbudowy, która trwała aż do następnego wieku.

W budownictwie dominowała zabudowa kwartałowa, początkowo w stylu epoki wilhelmińskiej, później powstawały obiekty charakterystyczne dla reprezentacyjnego stylu secesyjnego.

W 1875 r. wybudowano Drugi Most, który zintegrował urbanistycznie wschodnie dzielnice miasta z częścią zachodnią. W 1902 r. wzniesiono jeden z najbardziej reprezentacyjnych obiektów: Górnołużycką Halę Pamięci obecny Miejski Dom Kultury. W tym okresie powstały także budynki w stylu modernistycznym: Szpital Miejski (1905), Biblioteka Miejska (1907), Hala Miejska (1910) i nowa synagoga (1911).

• Rozwój miasta w latach 1914-1945

Okres I wojny światowej to okres zastoju w budownictwie. Brak materiałów budowlanych oraz zakaz wznoszenia budynków obowiązujący w okresie wojny spowodował, iż prace budowlane ograniczały się do bieżących prac konserwacyjnych, ukończono jedynie rozpoczętą w 1914 r. budowę nowego budynku dworca kolejowego.

W następstwie I wojny światowej, oraz rewolucji w Niemczech z 1918 r. w Zgorzelcu doszło do niepokojów społecznych. Po połączeniu dwóch najważniejszych przedsiębiorstw Waggonbau AG i Maschinenbau AG w WUMAG w 1921 r. sytuacja uległa stabilizacji. Na rozwój miasta wpływ miały procesy migracyjne, przyrost ludności oraz poszerzenie granic miasta o dzielnice Rauschwalde oraz Ujazd.

W latach 1927-1939 nastąpił ożywiony proces budowlany, liczba jednostek budowlanych wzrosła o 30%. Rozpoczęto budowę osiedla na Kruczej Górze zorientowaną na zachód w kierunku Starego Miasta, a we wschodnim jego krańcu rozpoczęto budowę kolejnego osiedla o charakterze miasta ogrodu.

W latach 20. XX w. główną koncepcję budowlaną w oparciu o plan strefowy opracował radca miejski Heinrich Küster. Plan budowlany pierwotnie zakładał dwie strefy, ostatecznie wyznaczono cztery. Pierwsza – z zabudową zagęszczoną, druga – z zabudową luźną, rozdzieloną wolną przestrzenią, trzecia strefa uwzględniała interes ekonomiczny prywatnych właścicieli działek, którzy liczyli na dochód czynszowy lub na dochód z ewentualnej sprzedaży. W tej strefie preferowana była luźna zabudowa o małej powierzchni mieszkaniowej. Czwarta strefa przeznaczona była dla lepiej sytuowanych mieszkańców. Wyznaczono obszar pod wolnostojącą zabudowę umożliwiającą realizację koncepcji miasta - ogrodu.

Po stronie zachodniej toczyły się prace związane z rewitalizacją obszaru przy Moście Staromiejskim. Przeprowadzono renowację Starego Miasta przystosowując je do ruchu samochodowego. W ramach przygotowań do wojny wybudowano Koszary Kleista, Koszary Winterfeldta. W 1940 r. WUMAG ogłoszono zakładem wojennym, w którym zatrudniano w końcowej fazie wojny więźniów z obozu pracy w Biesnitz, będącego podobozem obozu koncentracyjnego Groß-Rosen.

W wyniku działań wojennych zniszczeniu uległo 1500 budynków. Historyczna zabudowa miasta pozostała w stanie nienaruszonym. W 1945 r. wysadzono wiadukt kolejowy niszcząc tym samym infrastrukturę transportową miasta.

Na konferencji w 1945 r. w Poczdamie ustalono nową, zachodnią granicę państwa opartą na Nysie Łużyckiej oraz Odrze. Miasto zostało podzielone na dwie części. Prawobrzeżna została przyłączona do Polski. Potwierdzeniem postanowień konferencji poczdamskiej o przebiegu zachodniej granicy Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej był tzw. Układ Zgorzelecki – Układ między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej, podpisany 6 lipca 1950 r. w Zgorzelcu przez premierów Polski i NRD: Józefa Cyrankiewicza i Otta Grotewohla.

Przedmieście wschodnie, będące wcześniej integralną częścią Görlitz, przejęło rolę samodzielnie funkcjonującego miasta. Przystosowywano niektóre obiekty budowlane do pełnienia funkcji administracyjnych. W kolejnych latach istotnym wyzwaniem była restrukturyzacja budownictwa mieszkaniowego.

• Rozwój urbanistyczny miasta w okresie powojennym

W okresie powojennym w Zgorzelcu można wyróżnić dwie fazy rozwoju urbanistycznego. Początkowo wybudowano na północnych i południowych obrzeżach przedwojennej zabudowy 4 i 5 piętrowe domy. W latach 80-tych zaczęto stosować zabudowę wielkopłytową. Powstała nowa dzielnica w północnej części miasta naprzeciw historycznego Starego Miasta. Rewitalizacja Przedmieścia Nyskiego została rozpoczęta po otwarciu Mostu Staromiejskiego w 2004 r. a zakończona w 2007 r. Równocześnie prace budowlane objęły odnowę zabudowy placu Poczтового jako centrum administracyjno-handlowego.

Na terenie Görlitz w okresie powojennym zaczęto również wznosić duże osiedla. Pierwsze z nich to Weinhubel – osiedle górnicze, a w latach 70-tych wzniesiono osiedle wielkopłytowe w Königshufen. W tym okresie zabudowa Starego Miasta ulegała stałej degradacji. W 1989 r. 599 budynków zaklasyfikowano jako zagrożone. Podjęto prace, które ograniczały się do odnowienia budynków narożnych w celu zabezpieczenia pierzei oraz do renowacji zabudowy z epoki wilhelmińskiej. W latach 80-tych planowano przekształcić Stare Miasto w stylu socjalistycznego modernizmu. Brak funduszy oraz przemiany polityczne w Polsce uniemożliwiły realizację tych planów. Pomimo pozostawienia wielu budynków w rejonie Starego Miasta dokonywano licznych wyburzeń. Kres takim działaniom położyła pokojowa rewolucja w 1989 r. w Niemczech. W latach 90-tych stworzono koncepcję rewitalizacyjną Starego Miasta. W wyniku pozyskania funduszy federalnych oraz saksońskich rozpoczęto sukcesywną rewitalizację dzielnic: Altstadt, Gründerzeitviertel, Innenstadt Nord, Nikolaivorstadt.

W 1957 r. wznowiono kolejowy ruch graniczny, a po wprowadzeniu w 1971 r. bezpaszportowego ruchu drogowego Zgorzelec stał się jednym z najważniejszych przejść granicznych na zachodzie kraju. Wieloletnie kontakty miasta z Görlitz zaowocowały proklamowaniem Europa – Miasto w dniu 5 maja 1998 r. – w przyszłości miał powstać jeden organizm miejski, leżący po obu brzegach Nysy Łużyckiej. W 2001 r. podjęto uchwałę o wspólnej kandydaturze Europa – Miasto Görlitz/Zgorzelec do miana Europejskiej Stolicy Kultury 2010. Wspólna kandydatura miast przeszła do finału powyższego przedsięwzięcia, lecz miano Europejskiej Stolicy Kultury przyznano innemu niemieckiemu miastu – Essen.

5.3. Charakterystyka zasobów kulturowych miasta

W myśl ustawy za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

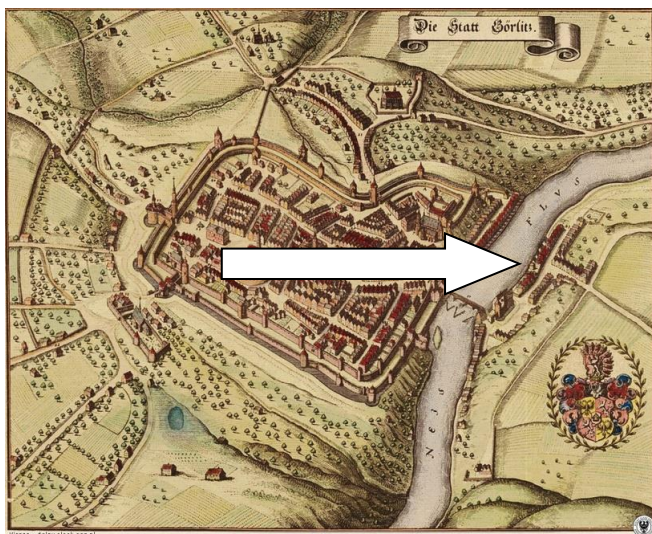
5.3.1. Dziedzictwo materialne³

Krajobraz kulturowy miasta Zgorzelec ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną i ekonomiczną regionu w czasach historycznych:

- położenie na obszarze historycznych Górnych Łużyc,
- przynależność do górnołużyckiego Związku Sześciu Miast z Bautzen, Kamenz, Lauban (Lubań), Löbau i Zittau,
- lokalizacja na ważnym europejskim szlaku handlowym – Via Regia,
- wielowiekowy rozwój w obrębie ważnego ośrodka miejskiego (Görlitz) o ponadregionalnym znaczeniu oraz wykształcenie się organizmu miejskiego z jego przedmieścia,
- całkowita wymiana ludności w 1945 r.

Poniżej przedstawiono najbardziej charakterystyczne i wartościowe elementy krajobrazu kulturowego miasta.

³ Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012-2015

• Układ urbanistyczny Zgorzelca (część prawobrzeżna)

Rys. 2. Wizerunek Görlitz z Nyskim Przedmieściem (Zgorzelec), ok. 1650 r.

Prawobrzeżna część Görlitz, po 1945 r. funkcjonująca jako odrębne miasto Zgorzelec, w czasach historycznych rozwijała się jako tzw. Przedmieście Nyskie, wzmiankowane od 1273 r. Jest to najstarsza część obecnego Zgorzelca. Obejmuje położone tuż nad Nysą Łużycką obecne ulice: Wrocławską oraz Daszyńskiego – od Mostu Staromiejskiego do ul. Struga oraz niewielki Plac Pocztowy, Wzgórze Garncarskie i ul. Scultetusa. Ma charakter bulwaru nadrzecznego. Zachowało się tu szereg zabytkowych kamienic, wśród nich Dom Jakuba Böhme (XVI w.) czy Muzeum Łużyckie, a także Młyn Trójkolowy w 1273 r. wzmiankowany przy przeprawie przez Nysę.

Zabudowa przedmieścia rozwijała się między dzisiejszymi ulicami Wrocławską i Daszyńskiego, na wsch. od Mostu Staromiejskiego. Tu położone jest Wzgórze Garncarskie (Topfberg) wzmiankowane w 1328 r. Było prawdopodobnie miejscem produkcji wyrobów ceramicznych i zamieszkiwania garncarzy. W 1403 r., na terenie tym, określanym z czasem mianem Zaułka Garncarskiego, mieszkało ok. 57 osób. Działała tu piekarnia, kuźnia i młyn. Na Wzgórzu Garncarskim, na wysokości Mostu Staromiejskiego zlokalizowany jest Plac Pocztowy. Oprócz słupa dystansowego znajdował się tu również Dom Studzienny – zadaszone pomieszczenie, które stanowiło poddół dla koni pocztowych.

W XV w. w okolicy ob. ul. Wrocławskiej powstało gospodarstwo Albrechta Sporna. Między ob. ulicami Prusa i Daszyńskiego rozciąga się Krucze Wzgórze z dawnym Kruczym Folwarkiem (Rabenvorwerk, Dwór Scultetusa) – ul. Przechodnia 8. Przy ul. Henrykowskiej zlokalizowany jest folwark Tischbrucke, wzmiankowany od 1382 r.

Przez wieki były to jedyne zabudowania prawobrzeżnego Görlitz, połączonego z miastem za pomocą Mostu Nyskiego, ob. Staromiejskiego.

Obecny Zgorzelec jest miastem bez wyodrębnionego centrum - rynku, co jest wynikiem rozwoju w formie przedmieścia. Jego intensywny rozwój rozpoczął się wraz z budową w 1875 r. drugiego mostu (ob. Most Jana Pawła II), który zintegrował wschodnie przedmieście z miastem po zach. stronie rzeki. Duże znaczenie miało też zagospodarowanie terenów na potrzeby garnizonu wojsk pruskich po 1818 r. Na przełomie XIX i XX w., w pld. części ulicy Daszyńskiego i przy ul. Warszawskiej oraz wzdłuż ulic poprzecznych powstały ciągi kamienic tworzące kwartały zabudowy. W 1902 r. w pld. części przedmieścia wzniesiono jeden z najbardziej reprezentacyjnych obiektów: Górnołużycką Halę Pamięci, ob. Miejski Dom Kultury.

Na pñ. od tej wielkomiejskiej zabudowy – między ulicami Prusa i Broniewskiego, a Daszyńskiego i Kościuszki oraz Traugutta rozlokowała się zabudowa jednorodzinna i wielorodzinna o charakterze miasta – ogrodu, zapoczątkowana w latach 1927-1939 budową osiedla na Kruczej Górze, poszerzana w kierunku wsch.

• Miejski Dom Kultury, ul. Parkowa 1

Miejski Dom Kultury został wybudowany w latach 1898-1902 w stylu eklektycznym z elementami neoklasycyzmu i secesji. Został zaprojektowany przez mieszkającego w Görlitz architekta Hugo Behra, który był znany jako budowniczy Reichstagu w Berlinie. Górnołużycka Hala Chwały (taką nazwę nosił obiekt) wraz z Muzeum została sfinansowana ze składek pochodzących od mieszkańców Górnych Łużyc. Z założenia miał być to pomnik poświęcony pamięci zmarłych w 1888 r. dwóch cesarzy: Wilhelma I oraz Fryderyka III. Uroczystego otwarcia dokonał cesarz Wilhelm II w dniu 28 listopada 1902 r.

Budynek jest budowlą centralną założoną na kwadratowym planie. Łączy charakter budowli zabytkowej z cechami pomnika. Bryła budynku przykryta jest kopułą z miedzianej blachy o wysokości 42 m, której zwieńczeniem jest korona cesarska. Jej wysokość w świetle wynosi 21 m, rzut poziomy stanowi kwadrat o boku 19 m.

Pośrodku trzyczęściowej elewacji znajduje się czterokolumnowy portyk z trzema otworami wejściowymi. Portyk wsparty jest na kolumnach toskańskich dźwigających trójkątny fronton wypełniony dekoracją rzeźbiarską. Na szczycie frontonu umieszczona jest rzeźba uskrzydłonej kobiety z wieńcem w dłoniach. Nad otworami wejściowymi znajdują się trzy reliefy o tematyce mitologicznej, kolejne dwa nad oknami. Po prawej i po lewej stronie elewacji frontowej na wysokich cokołach stoją pełnoplastyczne grupy rzeźb autorstwa Hugo Lederera z Berlina wyobrażające „Wojnę” i „Zwycięstwo” (Pokój). Nad nimi znajdują się fryzy autorstwa Reinharda Schnauderera – rzeźbiarza pochodzącego z Dreżna, przedstawiające scenę składania hołdu Germanii przez Niemcy Południowe i Północne. Cztery duże emblematy umieszczone są na fasadzie bocznej. Przedstawiają „Handel”, „Żeglugę”, „Przemysł”, „Sztukę”, „Rzemiosło” i „Rolnictwo”.

Wewnątrz głównego budynku znajduje się Hala Chwały zaplanowana jako świątynia sztuki. Na wprost wejścia do holu stały dwa marmurowe posągi o wysokości 3 m autorstwa Johannes Pfuha, przedstawiające pierwszych cesarzy niemieckich: Wilhelma Wielkiego i Fryderyka III. Obecnie w tym miejscu znajdują się lustro. Nisza cesarska ozdobiona jest mozaiką w formie słońca ze złotymi promieniami. Po prawej i lewej stronie grupy cesarskiej na marmurowych cokołach spoczywały odlane z brązu insygnia władzy cesarskiej. Po obu stronach schodów prowadzących do niszy cesarskiej stoją dwie, zachowane do dziś rzeźby – lwice, autorstwa Johannes Pfuha. Szerokie balustrady z piaskowca zdobione są roślinnymi reliefami w postaci chabrów i fiołków. Na piętrze, nad drzwiami, znajdują się ornamenty częściowo wykonane z piaskowca: w formie kartusza korona cesarska oraz „fantazja i tajemnicza prawda sztuki”. W trzech dużych niszach, naprzeciw niszy cesarzy, stały posągi trzech paladynów: Bismarcka, Moltkego i Roona.

W Hali Pamięci mieściło się Muzeum Cesarza Fryderyka, wyposażone w eksponaty związane z dorobkiem historycznym i kulturalnym Górnych Łużyc. W salach muzealnych zgromadzono m. in.: obrazy, rysunki, grafiki, rzeźby, militaria, dzwony, szkło, porcelanę, fajans, przedmioty cechowe, zabytkowe meble oraz stroje ludowe. Jedno z pomieszczeń przeznaczono na zbiory archeologiczne pochodzące z okresu starożytności i wczesnego średniowiecza (przechowywano m.in. słynną rzymską figurkę Jowisza z Zebrzydowej). Bogata kolekcja obrazów zawierała płótna wielu znanych artystów pochodzących z Łużyc Górnych (K. Nathego, L. Danziger i J. Wustena), ale także dzieła mistrzów włoskich (Tycjana), czy też polskich (Józefa Brandta). Wśród intrygujących eksponatów znajdował się but wykonany własnoręcznie przez Jakuba Böhme, znanego filozofa, mistyka jak również zgorzeleckiego szewca. Warto zauważyć, iż Muzeum posiadało znaczącą kolekcję elementów wyposażenia z wielu górnołużyckich kościołów np.: z Czernej, Giebułtowa, Lasowa, Rudzicy, Ruszowa, Sławnikowic, Sulikowa. Po I wojnie światowej w Muzeum mieściła się ekspozycja militariów. W skarbcu znajdował się zbiór medali, numizmatyki w tym ok. 600 złotych monet.

Po II wojnie światowej muzeum zlikwidowano, część eksponatów zaginęła. Od 1948 r. w budynku mieścił się powiatowy Dom Kultury. Istotną datą w historii obiektu był 6 lipca 1950 r., w tym dniu Józef Cyrankiewicz oraz premier NRD Otto Grothwohl podpisali umowę o wytyczeniu granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Wydarzenie te upamiętnia tablica pamiątkowa umieszczona na elewacji frontowej.

W sąsiedztwie Domu Kultury w 1968 r. wybudowano amfiteatr z muszlą koncertową (dzieło inżynierów Świrko i Janiaka). Pomiędzy gmachem Domu Kultury a wiaduktem kolejowym rozciąga się

rozległy park. Najstarsze jego elementy pochodzą z lat 1877-1878. Posadzono wówczas drzewa pomiędzy kamieniołomem, a wiaduktem. W okresie międzywojennym założono wschodnią część parku.

Głaz narzutowy spod Węglińca znajduje się w pobliżu Miejskiego Domu Kultury przy placu ks. Jerzego Popiełuszki z tablicą upamiętniającą proklamację z dnia 5 maja 1998 r. dotyczącą utworzenia Europa – Miasto Zgorzelec/Görlitz. Projekt stanowi wizję wspólnej idei scalania się w jedno, dwupaństwowe miasto Zgorzelec-Görlitz.

W dniu 3 września 2019 r. została podpisana umowa o dofinansowanie projektu pn. „Pomysł Nasze Dziedzictwo – Twoja Przyszłość”. W obiekcie konieczne było przeprowadzenie remontu dachu, by zapobiec dalszej degradacji obiektu. W ramach prac restauratorskich zostały wykonane zadania skupiające się na renowacji zdegradowanych elementów budynku. Roboty budowlane rozpoczęto od prac rozbiórkowych, demontażu świetlików, ścianek działowych, naprawy pęknięć, naprawy tynków elewacji, remontu podkonstrukcji, montażu ścianek oraz świetlików. W kolejnym etapie wykonano pokrycie dachu z papy, obróbki blacharskie, instalację odgromową i wyrównawczą, remont kopuły dachu, przeprowadzono renowację elewacji zewnętrznych. Ponadto przeprowadzono konserwację konstrukcji i wymieniono instalację żyrandola. Odrestaurowano także unikatową kopułę zabytkowego obiektu wraz z elementami ozdobnymi⁴.

• Dom Jakuba Böhme, ul. Daszyńskiego 12

Dom Jakuba Böhme znajduje się na Przedmieściu Nyskim w Zgorzelcu. Jakub Böhme był mistrzem szewskim, ale znany był jako jeden z ważniejszych teologów okresu Reformacji. W 1599 r. zakupił dom przy Rabengasse (Zaulek Kruczy, dziś ul. Daszyńskiego). Mieszkał w nim do 1610 r. W 300 rocznicę śmierci Jakuba Böhme w 1924 r. nad wejściem została umieszczona tablica upamiętniająca sławnego mieszkańca domu.

Po raz pierwszy uliczka przy Nysie była wzmiankowana w 1433 r. W XV w. nazywała się Wienberge (Wzgórze z Winnicami). W czasach późniejszych zwano ją Rabengasse, a od 1862 r. Pragergasse (Zaulek Praski) względnie Pragerstraße (ul. Praska).

Obecny stan zawdzięcza wielu przebudowom i rekonstrukcjom po pożarach miasta w 1726 r. i w XIX w. Od strony ulicy budynek posiada trzy kondygnacje. Na poziomie parteru znajduje się tylko jedno okno i portal koszwowy. Liczba okien w budynku zwiększa się wraz z piętrem. Jest to wynik położenia domu na wzgórzu. Do połowy XIX w. były one oknami krągło-lukowymi. Z tyłu znajduje się tylko jedno piętro z dwoma oknami i portalem.

Obecnie odrestaurowany budynek jest siedzibą Informacji Turystycznej. Oprócz możliwości uzyskania informacji w punkcie, budynek udostępniony jest dla zwiedzających jako Izba Jakuba Böhme.

• Barokowy pałacyk, ul. Francuska 39

W 1730 r. przy ulicy Francuskiej (dzielnica Ujazd) powstał barokowy pałacyk. Budynek założony jest na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem z lukarnami. Na kalenicy stoi drewniana wieżyczka z iglicowym hełmem. Na narożniku zamontowany jest zegar słoneczny.

Dawniej obiekt stanowił siedzibę rodziny Raschke. Jeden z jej przedstawicieli, członek saskiej Rady Wojennej, Fryderyk Wilhelm Raschke, gościł tu w nocy z 25 na 26 listopada 1745 r. króla pruskiego Fryderyka II. W marcu 1813 r. prawdopodobnie tutaj nocowali także książę Wilhelm Hohenzollern (późniejszy cesarz Wilhelm I) oraz książę Karol meklemburski. W maju 1813 r. częstym gościem w pałacyku był pruski kanclerz Karol August von Hardenberg.

⁴ Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2018–2021

• Kruczy Folwark (Rabenvorwerk), ul. Przechodnia 8

Kruczy Folwark (Rabenvorwerk) w starych źródłach występuje również pod nazwą Dworu Scultetusa (Scultetushof). Obecne obiekty mieszczą się przy ul. Przechodniej 8 i pełnią funkcję Domu Pomocy Społecznej.

W 1440 r. jako właściciela miejscowego folwarku podaje się Seifrda Goswina (Goßwina). W 1500 r. folwark zakupił Michał Schulz. Wdowa po nim, Małgorzata sprzedała Kruczy Folwark Marcinowi Schulzowi, ojcu słynnego matematyka, astronoma i kartografa Bartłomieja Scultetusa. Łużycki uczony urodził się w Kruczym Folwarku w 1540 r. Dowodem upamiętniającym związku znanego zgorzelczanina z tym miejscem jest ustawiony przy Kruczym Folwarku pamiątkowy kamień z napisem: „B. Scultetus 1540-1614”. Na przełomie lat 60. i 70. XVI w. gospodarzem Kruczego Folwarku był Abraham Schulz, brat Scultetusa. Po jego śmierci w 1571 r. majątek przeszedł na własność Eichlerów, spokrewnionych z Schulzami. Dnia 23 lipca 1641 r. na początku oblężenia Zgorzelca przez wojska cesarskie, folwark został podpalony przez broniących miasta żołnierzy szwedzkich. W 1652 r. zabudowania folwarczne odbudował Mateusz Miicke, miejscowy właściciel (od 1614 r.). W 1757 r. w obiekcie kwaterował generał pruski Hans von Winterfeld, który otrzymał śmiertelną ranę w bitwie pod Ujazdem 7 września 1757 r.

• Dom (Zagroda) Kołodzieja, Aleje Lipowe 1

W 1822 r. Walter Stephen wybudował Dom (Zagroda) Kołodzieja w Wigancicach Żytawskich. Jego rodzina żyła w nim do 1947 r., następnie mieszkało w nim kolejno pięć rodzin polskich. Dom przetrwał w oryginalnym stanie do czasów obecnych. Translokacja, czyli przemieszczenie Domu trwało od 16 maja do 11 czerwca 2005 r.

Dom stanowi przykład architektury łużyckiej o konstrukcji zrębowo, przysłupowo, ryglowej. Słupy o ozdobnej snycerze, wzmocnione są krótkimi - łukowo wyprofilowanymi mieczami. O zamożności kołodzieja świadczą cztery kondygnacje, mansardowy dach, rzadko spotykany w tej architekturze portal drzwiowy, opaski okienne z piaskowca, kraty i okiennice.

• Młyn, ul. Wrocławska

Młyn Trójkolowy wraz z położonym po drugiej stronie Nysy Młynem Czterokołowym i łączącym je Mostem Staromiejskim, stanowi najstarszą część miasta Görlitz i Zgorzelca. Młyn najprawdopodobniej został wybudowany w XIII w. Najstarsza o nim wzmianka źródłowa pochodzi z 1273 r. W średniowiecznych źródłach określany był mianem „Młyna Szpitalnego”, lub „Młyna Trójkolowego” (Dreiradenmühle).

Pierwotnie młyn stanowił własność szpitala św. Ducha, który dzierżawił obiekt różnym mieszczanom zgorzeleckim. Wśród dawnych dzierżawców młyna trójkolowego wymienia się znane osobistości Henryka Steinruckera (w latach 60. XIV w. sprawował urząd landwójta) czy Bartłomieja Hirschberga, (dziedzica Studnisk w II połowie XV w.). Od 1570 r. młyn dzierżawili miejscowi białoskórnicy. W 1820 r. w jego sąsiedztwie wybudowano fabrykę sukna. Na przestrzeni wieków w młynie trójkolowym przeprowadzono liczne przebudowy. W 1562 r. powódź poczyniła tak wielkie szkody, że konieczne było postawienie młyna od podstaw. Prace budowlane trwały do 1583 r.

Kolejny, tragiczny wylew Nysy Łużyckiej w 1595 r. przyczynił się do ponownej renowacji obiektu. Budynek mieszkalny (dzisiaj ul. Wrocławska 1) zbudował Karl Gotlob Bauer. Właściciel młyna trójkolowego ulokował w nim zajazd z gospodą oraz stajnie dla koni w piwnicach. Podczas oblężenia Zgorzelca w 1641 r. młyn został zdewastowany. Przekazy z 1710 r. donoszą o następnej przebudowie. W nocy z 18 na 19 maja 1925 r. młyn spłonął lecz został wkrótce odbudowany z inicjatywy ówczesnego właściciela P. Welzela.

W 1938 r. obok młyna wzniesiono wysoki spichlerz przypominający wieżę obronną. Przed II wojną światową nadbudowano III piętro budynku mieszkalnego, a w latach 20-tych wzniesiono elewator zbożowy w formie modernistycznej wieży. W połowie lat 90-tych w dawnym młynie trójkolowym otwarto restaurację „Piwnica Staromiejska”.

Dnia 5 maja 1993 r. na budynku młyna umieszczono płaskorzeźbę ceramiczną WAZE – Wyraz Artystyczny Zjednoczonej Europy. Przedstawia kobietę wyrastającą z ziemi, symbolizującą ideę rodzącej się wspólnoty pomiędzy miastami Zgorzelc/Görlitz. Autorami i wykonawcami są Ormianin Vahan Bego i Michał

Bulak. Płaskorzeźba została wykonana w Zakładach Płytek Ceramicznych „Przyborsk” w Gierałtowie. Jest ona widoczna zarówno od strony starej części Zgorzelca, jak i z Görlitz.

• Zespół dworski przy ul. Henrykowskiej

Dawny folwark Tischbrücke wzmiankowany był już w 1382 r. Nazwa folwarku pochodzi od położonego w najbliższej okolicy prowizorycznego mostu na Nysie Łużyckiej. Most ów pojawiał się w wielu dokumentach miejskich. Na przykład w czerwcu 1697 r. przeprawiał tędy swą armię August Mocny kiedy wyruszał do Krakowa w celu objęcia tronu polskiego. Folwark przy ulicy Henrykowskiej wielokrotnie zmieniał właścicieli. Pierwotnie wchodził w skład dóbr leżącego na prawym brzegu Nysy Łużyckiej szpitala św. Ducha. Przed 1476 r. folwark nabył Hans Grapke. W XV-XVIII w. gospodarowały tutaj różne rodziny plebejskie, m.in. Mauermannowie, Popigowie i Hagendornowie. Tutejsze zabudowania mocno ucierpiały w okresie wojen napoleońskich. W 1880 r. wzniesiono nowy budynek mieszkalny o cechach neobarokowych (zastąpił on znany z rysunków dom szachulcowy). Przypuszczalnie w tym samym czasie założono park. W okresie II wojny światowej w folwarku zatrudniani byli jeńcy wojenni. W II połowie XX w. w budynku rządcówki miał swoją siedzibę PGR w Zgorzelcu.

• Słup dystansowy, Plac Pocztowy

Zgorzelecki słup dystansowy poczty polsko - saskiej umieszczono przy zachodnim wjeździe do miasta przy Bramie Lubańskiej 23 kwietnia 1725 r. Wjazd przez Bramę Lubańską znajdował się w okolicy obecnego skrzyżowania czterech ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Wrocławskiej, i Lubańskiej. Po 1945 r. uległ on rozbiciu. Przez 10 lat w postaci kilku fragmentów leżał przysypany ziemią w okolicy Wzgórza Garncarskiego. W 1955 r. Pracownia Konserwacji Zabytków przeprowadzała na tych terenach inwentaryzację i odnalazła dwa ocalałe elementy słupa.

W 1956 r. szczątki zabezpieczono we wrocławskim Muzeum Poczty. Na jednym elemencie zachowały się ujęte w kartusze herby Rzeczypospolitej Obojga Narodów i księstwa Saksonii, na drugim można było odczytać większość napisów. Wierna kopia słupa dystansowego (pierwszego drogowskazu) odsłonięta została dnia 30 sierpnia 2003 r. Słup stoi naprzeciwko nowego Mostu Staromiejskiego, ma około 5 m wysokości i kształt ostrosłupa na cokole. Trzon ozdobiony jest herbami Saksonii, Polski i Litwy, monogramem króla Augusta Mocnego i napisami podającymi odległości do najważniejszych miast regionu.

• Wiadukt kolejowy

W południowej części miasta znajduje się wiadukt kolejowy przypominający akwedukt rzymski. Most, łączący dwa brzegi Nysy Łużyckiej, ma 475,5 m długości i 35 m wysokości. Postawiony jest na 32 przęsłach. Wybudowany w latach 1844 - 1847 pod kierunkiem Gustawa Kiesslera. Kosztował 640 668 talarów, czyli dużo więcej niż stawiany w tym samym czasie bardzo podobny, lecz nieco dłuższy wiadukt kolejowy w Bolesławcu. W dniu 7 maja 1945 r. o godzinie 22.00 część mostu wysadzili żołnierze niemieccy. Wiadukt ponownie został oddany do użytku w 1957 r.

• OBIEKTY SAKRALNE**Kościół pw. św. Jana Chrzciciela, ul. Grunwaldzka 2**

Kościół został wybudowany w stylu eklektycznym latach 1906-1907 jako świątynia ewangelicka. Powstał on głównie z inicjatywy mieszkańców Ujazdu, którzy na rzecz kościoła w 1898 r. zawiazali stowarzyszenie. Po siedmioletnich pertraktacjach otrzymali zgodę pruskiego ministra kultury na budowę świątyni. Uroczystości położenia kamienia budowlanego przewodniczył pastor Szmidt. W 1906 r. nastąpiło poświęcenie kościelnych dzwonów. W realizację budowy kościoła zaangażowała się także cesarzowa – Augusta Wiktorja, żona Wilhelma II. Ufundowała ona kwotę, którą przeznaczono na zakup żyrandola. Projektantem obiektu został architekt Fritsche z Erberfeld. Kościół konsekrowany został 15 maja 1907 r.

Po remoncie świątyni na początku lat 60-tych, kościół dostosowano do potrzeb kultu katolickiego. W 1964 r. kościół został poświęcony przez księdza abp Bolesława Kominka. Dekretem wydanym w dniu 23 kwietnia 1972 r. powołano do istnienia nową parafię rzymsko-katolicką pod wezwaniem Jana Chrzciciela. W 1976 r. urządzono prezbiterium w duchu nowej liturgii soborowej. Kolejny remont miał miejsce w latach 1988-1990. Wybudowano wówczas dom katechetyczny, wymieniono na blachę miedzianą pokrycie oraz wykonano nową elewację zewnętrzną.

Obecnie kościół to jednonawowa, wolnostojąca zorientowana świątynia, posiadająca wyodrębnione, węższe prezbiterium trójbocznie zamknięte. Nawa i prezbiterium kryte są jednolitym dachem dwuspadowym. Od strony wschodniej na osi fasady znajduje się narożna wieża wybudowana na rzucie kwadratu, pełniąca funkcję dzwonnicy. W ścianach wieży umieszczone są podłużne okna zwieńczone półokrągłym łukiem, powyżej nich znajduje się zegar. Dzwonnica przykryta jest namiotowym dachem. W ścianie szczytowej okrągłe okno jak i pozostałe okna świątyni posiadają kolorowe witraże. Od wschodu dobudowana jest niewielka kruchta. Wewnątrz świątyni zachowały się drewniane empory.

Kościół pw. św. Bonifacego, ul. Emilii Plater 9

Kościół został zbudowany w latach 1927-1929 według planów architekta Bernarda Sandera. Projekt zakładał prostą, funkcjonalną budowlę dostosowaną do potrzeb wojska i ludności cywilnej. Kamień węgielny wmurowano w 1929 r. Kościół został konsekrowany w 1930 r. przez kardynała Adolfa Bertrama z Wrocławia. Patronatem był św. Bonifacy – główny Patron Niemiec. Kościół przynależał do parafii św. Krzyża w Görlitz i spełniał funkcję kościoła garnizonowego.

W czasie II wojny światowej proboszcz ks. F. Scholz otoczył opieką duszpasterską jeńców przebywających na pracach przymusowych i w Stalagu VIII A. Kościół 1 grudnia 1940 r. przeszedł pod wyłączną administrację archidiecezji wrocławskiej.

W latach 1962-1968 wewnątrz świątyni zostało przebudowane ustawiono w nim figury św. Wojciecha i św. Stanisława – Patronów Polski, pomalowano wewnątrz i ufundowano nowe dzwony. W 1990 r. powstał przy kościele Pomnik Pamięci Poległych, Pomordowanych i Zmarłych Żołnierzy Armii Krajowej. W trakcie kolejnego remontu przeprowadzonego w latach 2000-2002 przystosowano prezbiterium do potrzeb odnowionej liturgii soborowej.

Obecnie kościół jest budowlą jednonawową, murowaną z cegły posiadającą żelbetonową konstrukcję szkieletową. Obiekt nakryty jest dachem dwuspadowym. Zachodni szczyt nawy zwieńczony jest niewielką kwadratową sygnaturką, wspartą na metalowej konstrukcji pełniącej funkcję dzwonnicy. Na szczycie umieszczono krzyż. Wszystkie okna kościoła opatrzone są kolorowymi szybami podobnie okrągłe okno w ścianie szczytowej. Wysokie okna w kształcie prostokąta umieszczone są w ścianach w jednym rzędzie. Do prezbiterium od strony północnej została dobudowana prostokątna zakrystia, a od strony zachodniej obszerna kruchta. We wnętrzu kościoła na szczególną uwagę zasługuje prospekt organowy oraz ołtarz główny wraz trzema figurami świętych.

Kościół pw. św. Józefa Robotnika, ul. Jana Kozaka

Przy ul. Jana Kozaka zlokalizowana jest nowoczesna bryła kościoła pw. św. Józefa Robotnika. W 1978 r. ks. prałat Jan Kozak uzyskał pozwolenie na budowę dwupoziomowego kościoła według projektu: Wojciecha Kurowskiego, Aliny Niedźwiedzkiej - Kurowskiej, Jana Niedźwiedzkiego, Wojciecha Marszałka.

W 1981 r. metropolita wrocławski - Henryk Gulbinowicz, wmurował kamień węgielny, pochodzący z wykopalisk wokół Grobu Księcia Apostołów. W 1983 r. został uroczystie poświęcony dolny kościół pw. św. Barbary. Dekretem metropolity wrocławskiego w 1990 r. została erygowana, wydzielona z parafii św. Bonifacego, parafia św. Józefa Robotnika. W latach 1999-2000 wybudowano prezbiterium w kościele górnym, według projektu Andrzeja Mikuły. Konsekracja kościoła górnego miała miejsce w 2000 r., dokonał jej biskup legnicki Tadeusz Rybak.

Obecnie jest to jednonawowa budowla o konstrukcji z żelbetonu, dwukondygnacyjna. Posiada zdecydowaną sylwetkę architektoniczną nawiązującą do archetypu świątyni. Bryła przykryta jest dachem wielospadowym, wykonanym z blachy cynkowej. Współczesny wystrój świątyni został wzbogacony w organy kościelne pochodzące z XIX w.

Obiektem dominującym w przestrzeni wokół kościoła jest 35 metrowa wieża, służąca jako dzwonnica. W niej umieszczono trzy spizowe dzwony ufundowane przez wiernych. Dzwony zdobione są płaskorzeźbami świętych, których imiona im nadano. Imię Jana apostoła otrzymał najmniejszy dzwon o wadze 150 kg średnicy 63 cm, średni otrzymał imię Barbara. Waży 250 kg, a jego średnica wynosi 78 cm. Największy półtonowy dzwon o średnicy 93 cm, nosi imię Józef. Na wszystkich dzwonach podano datę ich odlania 1990 r.

Cerkiew Prawosławna, Plac Konstantyna i Heleny

Cerkiew prawosławna jest obiektem religijnym służącym mieszkającym w Zgorzelcu Grekom. Obiekt został otwarty w 2002 r. podczas V Międzynarodowego Festiwalu Piosenki Greckiej. Cerkiew wykonano w Hajnówce niedaleko Białowięży. Wnętrze zdobią przedmioty ręcznie wykonane przez wiernych oraz zakupione obrazy. Nabożeństwa odprawiane są w trzech językach: polskim, greckim, starocerkiewnym.

• CMENTARZE I MIEJSCA HISTORYCZNE

Cmentarze – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewia, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego.

Miejsca historyczne upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej.

Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Miasto Zgorzelec wyróżnia występowanie miejsc pamięci, nawiązujących do historii najnowszej tych terenów:

Cmentarz Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego i pomnik Orła Piastowskiego, ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego

Cmentarz Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego i pomnik Orła Piastowskiego upamiętnia żołnierzy, którzy poświęcili swoje życie dla ojczyzny. Pomnik Orła Piastowskiego przy ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego dłuta Józefa Potępy z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie odsłonięty został 6 maja 1978 r. Nawiązuje do sylwetki wojskowego orła i symbolizuje ptaka siadającego na słupie granicznym, patrzącego dumnie na Zachód. Rzeźba ta góruje nad cmentarzem, gdzie znajdują się 3392 groby, w których spoczywa 3420 poległych żołnierzy polskich, którzy zginęli wiosną 1945 r. w czasie forsowania Nysy Łużyckiej, w drodze na Drezno i pod czeski Melnik. Żołnierze i oficerowie pochowani są w identycznych mogiłach oznaczonych betonowymi krzyżami grunwaldzkimi.

Na cmentarzu pochowano (według stopni wojskowych): 1 podpułkownika Nikifora Jaśkiewicza, 7 majorów, 24 kapitanów, 43 poruczników, 195 podporuczników, 98 chorążych, 7 podchorążych (w czasie wojny zaliczano ich do oficerów). Pozostali to podoficerowie i szeregowcy. Spoczywa tu także 6 kobiet

żołnierzy (sanitariuszki i telefonistki). Na cmentarzu upamiętniono również ponad dwa tysiące żołnierzy, których z obiektywnych przyczyn nie udało się ekshumować. Wśród nich znajduje się 5 podpułkowników, 10 majorów, 34 kapitanów, 30 poruczników, 182 podporuczników, 92 chorążych. Pozostali to podoficerowie i szeregowcy. Cmentarz ma kształt zagłębionego prostokąta, otoczonego wałem, podzielonego symetrycznie na 4 kwatery. Na skrzyżowaniu głównej alei stoi cokol po pierwszym pomniku.

Stalag VIII A

Miejscem o szczególnym znaczeniu historycznym jest obóz jeńców wojennych Stalag VIII A. Znajduje się przy ulicy Łużyckiej, na południowym skraju miasta Zgorzelec. Kamienny obelisk wraz z tablicą upamiętnia tragiczne losy żołnierzy.

Obóz został zaplanowany na 3 tysiące jeńców przebywających stale oraz 200 osób służby strażniczej. Maksymalne obciążenie obozu obliczano na 15 tysięcy osób. Dzielił się na następujące części:

- batalion wartowniczy w narożniku ul. Łużyckiej i drogi biegnącej do Koźlic,
- komendanturę obozu przy ul. Łużyckiej,
- podobozie z barakiem dezynfekcyjnym, łaźnią, pocztą, barakami sanitarnymi, więzieniem,
- obóz właściwy składający się z baraków drewnianych, a później murowanych o wymiarach 30 m x 10,60 m x 10 m.

Wewnątrz obozu znajdowały się dwie kuchnie dla jeńców wschodnich i zachodnich, barak karny, kantyna, barak teatralny, biblioteka, kaplica, ubikacje ogólne, boisko sportowe. Do obozu prowadziły dwie bramy (od strony wschodniej i zachodniej). Były one podwójnie odrutowane, dodatkowo zabezpieczone siecią elektryczną. Niebezpieczeństwo porażenia sygnalizowały tablice ostrzegawcze.

Po wojnie teren obozu uznano jako miejsce pamięci narodowej. W lipcu 1976 r. odsłonięto pomnik, którego pomysłodawcą był francuski kombatanat płk Jean Ollier'a, natomiast wykonawcą został artysta Tadeusz Dobosz.

Początkowo w obozie jenieckim przebywali żołnierze polscy wzięci do niewoli przez Niemców we wrześniu 1939 r. W latach 1940-1941 w obozie osadzono żołnierzy belgijskich, francuskich i jugosłowiańskich. Od stycznia 1942 r. przebywali tutaj jeńcy rosyjscy, a później jeszcze brytyjscy, włoscy, słowaccy i amerykańscy. Najwyższy stan liczebny obóz osiągnął we wrześniu 1944 r. – 47 328 jeńców. Przez zgorzelecki Stalag VIII A i jego komanda pracy przeszło łącznie 100-120 tysięcy osób, w tym około 40 tysięcy Rosjan (około 12 tysięcy jeńców radzieckich straciło tutaj życie). W latach 1946-1948 baraki obozu jenieckiego zostały rozebrane.

• ZAŁOŻENIA PARKOWE, ZESPOŁY ZIELENI MIEJSKIEJ, PÓLNATURALNE EKOSYSTEMY

Na terenie miasta Zgorzelec znajdują się tereny zielone: parki, skwery, łąki czy też zespoły leśne. Stanowią one niezbędny czynnik kształtujący atrakcyjny wizerunek miasta. W celu ochrony obiektów przyrodniczych o walorach historycznych zaleca się działania z zakresu modernizacji, rewitalizacji i konserwacji tych terenów.

Na terenie miasta Zgorzelec znajdują się:

- **zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, Park Nadnyski, Skwer im. ks. J. Popieluszki przy ul. Parkowej**, zespół wpisany jest do rejestru zabytków;

Park miejski im. A. Błachańca to park o bogatych i różnorodnych formach kształtowania zieleni z częścią komponowaną o wartości kulturowej i historycznej i częścią naturalistyczną. W ramach projektu pn. „Park Mostów” w latach 2016-2019 przeprowadzono prace rewitalizacyjne w Parku im. A. Błachańca w Zgorzelcu. W wyniku prowadzonych prac w parku im. A. Błachańca wykonano następujące prace: przebudowano ciągi komunikacyjne, przebudowano plac zabaw od str. ul. Konarskiego, wykonano placu zabaw przy Domu Samotnej Matki, wybudowano plac zabaw dla psów, wybudowano nowe oświetlenie wraz z wymianą istniejącego na oświetlenie parkowe, wybudowano fontannę, odtworzono zniszczoną małą architekturę, odtworzono istniejące schody, zagospodarowano istniejące stawy parkowe oraz zbiornik za amfiteatrem, zamontowano elementy małej architektury, wymieniono istniejące ogrodzenie wokół amfiteatru, wyremontowano jazy i mnichy, wykonano ogólnodostępną toaletę, wybudowano system

odwodnienia, wykonano drenaż terenów podmokłych, zagospodarowano drzewostan oraz wykonano nasadzenia, wybudowano drewniany pomost wraz z wiatą drewnianą, wyczyszczono kamienną ścianę skalną w miejscu rekreacji na skarpie, zasypano nieczynny zbiornik ppoż. za amfiteatrem, odtworzono granitowe murki, zamontowano granitową rzeźbę z oświetleniem LED, zagospodarowano teren po byłych boiskach sportowych na alejki spacerowe i boisko do gry w bule, wyremontowano granitowe murki na linii brzegowej stawów, przemurowano kaskady granitowe przy odpływie wody do rzeki, uporządkowano zieleni.

W ramach projektu „Przebudowa zabytkowego Parku Nadnyskiego w Zgorzelcu – etap II” w Parku nadnyskiego w latach 2017-2018 przeprowadzono szereg prac. Przedsięwzięcie polegało na budowie ciągów pieszych oraz pieszo-rowerowych celem udostępnienia zasobów przyrodniczych Parku Nadnyskiego dla osób odwiedzających. Zakres przedmiotowej inwestycji obejmował m.in. budowę: ścieżek pieszo-rowerowych i pieszych, zadaszanej sceny, tarasu widokowego, przyłącza elektroenergetycznego z oświetleniem parkowym, montaż elementów małej architektury oraz wykonanie wycinek, przycinek i nowych nasadzeń. Jednym z najważniejszych elementów projektu było umieszczenie tablic dotyczących flory, fauny i ochrony środowiska.

Skwer, który obecnie nosi nazwę skweru im. ks. Jerzego Popiełuszki, założono w 1885 r. Do 1945 r. nosił on nazwę Friedrichplatz. Prostokątny teren skweru o powierzchni 16 tys. m², otoczony szpalerem lip pełnił wówczas rolę dostępnego dla wszystkich mieszkańców placu zabaw, turniejów i defilad. Po II wojnie światowej nosił imię Marszałka Józefa Piłsudskiego, które szybko zmieniono na Plac Świerczewskiego. Po przemianach ustrojowych nosi imię ks. Jerzego Popiełuszki. W latach 2012-2013 dokonano – z udziałem środków unijnych - przebudowy skweru (zielenca)⁵.

- **park im. Paderewskiego** tworzący założenie zieleni będące elementem kompozycji urbanistycznej osiedla mieszkaniowego. Uformowany zgodnie z tradycją kształtowania miast z przełomu XIX i XX w.;
- **park im. II Armii Wojska Polskiego**, na terenie którego znajduje się cenny zespół zadrzewień ze zbiornikiem wodnym;
- **park przy ul. Struga** (Wąwóz Struga) posiadający walory krajobrazowe z szarogłazami;
- **park podworski przy ul. Henrykowskiej** objęty ochroną konserwatorską;
- **park podworski przy ul. Bolesławieckiej**, na terenie którego znajdują się zadrzewienia ze stanowiskiem kwitnącego bluszczu;
- **Dolina Nysy Łużyckiej** w południowej części miasta. Na tym obszarze występują lasy liściaste o charakterze łąkowym i łęgowym, zbiorowiska łąkowe dolin rzecznych, łąki podmokłe i bagienne z zaroślami wierzbowymi, tereny zalewowe;
- **park Ujazdowski** to tereny leśne cechach założeń parkowych udostępnione w celach rekreacyjnych i wypoczynkowych;
- **zespół leśny przy ul. Reymonta**.

⁵ https://polska-org.pl/596922,Zgorzelec,skwer_Popieluszki_Jerzego_ks.html (data dostępu 15.03.2022 r.)

5.3.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznana za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne jest rodzajem dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie miasta Zgorzelec nie była przedmiotem badań naukowych.

Obowiązkiem władz miasta jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną.

Skomplikowana historia Ziem Odzyskanych, na których leży Zgorzelec i niemal całkowita wymiana ludności po 1945 r., pozbawiła region ciągłości kulturowej. W ramach akcji osiedleńczej na terenie niemieckiego miasta Zgorzelec osiedli przybysze głównie zza Bugu i z Polski centralnej oraz grupa ok. 14 000 Greków i Macedończyków, która osiedliła się tu w latach 1949-1950. Nowe społeczeństwo początkowo dążyło do likwidacji wszelkich przejawów niemieckości miasta: usuwano niemieckie napisy, nazwy ulic, likwidowano pomniki. Wraz z upadkiem komunizmu i zmianami ustrojowymi podjęto działania mające na celu „odkłamanie” historii. Obecnie materialnemu dziedzictwu kulturowemu przywraca się dawny blask, natomiast w sferze niematerialnej promowana jest łużycka tożsamość regionu.

W Zgorzelcu, podobnie jak na całym Dolnym Śląsku, na niemieckie dziedzictwo kulturowe, odgrywające ogromną rolę w kształtowaniu materialnego wizerunku miasta, nałożyło się bogactwo tradycji przyniesionych przez powojennych migrantów. Współistnienie wielu kultur doprowadziło do powstania kultury współczesnej, co czytelne jest w języku. Gwary osadników nawarstwiały się i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do integracji językowej, w wyniku której powstała polszczyzna ogólna z niewielkimi elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników.

Podobnie jak na terenie całego Dolnego Śląska, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świątach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

Wyróżnikiem Zgorzelca jest oddziaływanie kulturowe uchodźców greckich i macedońskich, którego efektem są nazwy miejscowe, np. Bulwar Grecki nad Nysą z obeliskiem poświęconym Grekom, ulica nazwana imieniem polsko-greckiego bohatera Jerzego Iwanowa-Szajnłowicza czy budowle, np. cerkiew prawosławna. Większość Greków wyjechała w latach 80. XX w., obecnie mieszka tu około 50 rodzin greckich, w większości polsko-greckie małżeństwa. Niemniej nadal działa tu Stowarzyszenie Greków w Polsce „Delta”, zaś od 1998 r. funkcjonuje Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej. Corocznie odbywają się również, uroczystości upamiętniające pobyt Greków w Zgorzelcu – pod tablicą pamiątkową znajdująca się na budynku Urzędu Miasta, zawierająca inskrypcję: „Grecy przyczynili się do rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturalnego miasta Zgorzelec”. Na cmentarzu komunalnym znajduje się obelisk upamiętniający 600 pochowanych Greków, którym nie było dane ponownie zobaczyć swojej ojczyzny”.

Jak wspomniano Zgorzelec leży przy szlaku Via Regia – dawnym, głównym szlaku z Rusi do Europy Środkowej. Równocześnie jest to też główna z nitek Szlaku Świętego Jakuba wiodącego do Santiago de Compostella w Hiszpanii. Był to najważniejszy spośród zachodnich szlaków lądowych, wychodzący z Moguncji nad Renem, poprzez dzisiejszą Turynię i Saksonię na Łużycę i Śląsk. Szlak ten biegł przez rejon Budziszyna, Zgorzelca, Lubania, Bolesławca, Legnicy do Wrocławia, gdzie łączył się ze szlakiem bursztynowym. Największe znaczenie zaczął nabierać od około połowy II w. Z czasem droga ta przekształciła

się w znaną nam dziś tzw. Via Regia lub Wysoką Drogę. Szlak ten został w 1563 r. wymieniony przez Jörga Gaila z Augsburga jako jedna z 95 europejskich odcinków tras pątniczych do Santiago de Compostela.

W 2002 r. z inicjatywy władz Saksonii powołano do życia inicjatywę „VIA REGIA – Europejska Droga Kultury”, do której dołączyły regiony leżące na szlaku historycznym Via Regia. Głównym jej celem jest podniesienie Via Regia do rangi symbolu jedności europejskiej na poziomie kulturowym, turystycznym i gospodarczym. Przebiegając m.in. równolegle do polskiej, niemieckiej i francuskiej autostrady A4, symbolicznie łączy ze sobą wiele krajów rozwijającej się Unii Europejskiej i służy wymianie handlowej.

Innym nawiązaniem do historii, do czasu gdy w Zgorzelcu mieszkał i pracował Jakub Böhme – śląski mistyk, gnostyk i filozof religii – jest Święto Starego Miasta - Jakuby. Organizowane co roku na Przedmieściu Nyskim jest spotkaniem z historią, tańcem, muzyką, teatrem i rzemiosłem. Inspiracją do zorganizowania festynu miejskiego było wybudowanie obecnego Mostu Staromiejskiego łączącego Przedmieście Nyskie w Zgorzelcu ze starówką w Görlitz. W tym samym czasie na Starym Mieście w Görlitz odbywa się Altstadtfest.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Zgorzelec znajduje się 79 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 1 stanowisko archeologiczne (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Zgorzelec to głównie obiekty zlokalizowane śródmieściu i na Przedmieściu Nyskim, największa ich koncentracja występuje na ul. Daszyńskiego, gdzie znajduje się 29 zabytkowych obiektów, tj. prawie 37% ogólnej liczby.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Zgorzelec

LP.	OBIEKT	ADRES	NR	REJESTR ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU
1	układ urbanistyczny historycznego ośrodka miasta Zgorzelec			A/1803/448	1958.12.08
2	zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, park nadnyski, skwer im. ks. J. Popiełuszki	Parkowa		A/1242/1-2	2009.29.05
3	budynek mieszkalno-gospodarczy, tzw. „Zagroda Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	50/A/01	2001.05.17
4	otoczenie „Zagrody Kołodzieja”	Aleje Lipowe	1	A/1379	2009.22.10
5	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	1	A/6154	2019.09.04
6	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	1a	1203/J	1995.03.31
7	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	3	1225/J	1995.08.08
8	dom mieszkalny	Bohaterów Getta	5	1201/J	1995.05.29
9	dom mieszkalny	Czachowskiego	1	A/5745/1140/J	1993.05.13
10	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	9	A/5531/1329/J	1998.03.25
11	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	10	A/5549/1301/J	1997.06.16
12	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy – restauracja „Przy Jakubie”	Daszyńskiego	11	A/5530/1330/J	1998.03.26
13	dom Jakuba Böhme, ob. siedziba Stowarzyszenia „Euroopera”	Daszyńskiego	12	A/5552/1298/J	1997.10.06
14	dom mieszkalny	Daszyńskiego	13	A/5546/1305/J	1997.07.03

15	dom mieszkalny	Daszyńskiego	14	A/5544/1307/J	1997.07.04
16	dom mieszkalny, ob. Muzeum Łużyckie	Daszyńskiego	15	A/5541/1313/J	1997.09.24
17	dom mieszkalny, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	16	A/5540/1314/J	1997.09.25
18	dom mieszkalny	Daszyńskiego	17	A/5550/1300/J	1997.11.06
19	dom mieszkalny	Daszyńskiego	18	A/5538/1320/J	1997.12.04
20	dom mieszkalny	Daszyńskiego	19	A/5537/1321/J	1997.12.05
21	dom mieszkalny	Daszyńskiego	20	A/5532/1328/J	1998.01.14
22	dom mieszkalny	Daszyńskiego	67	1194/J	1995.04.04
23	dom mieszkalny	Daszyńskiego	68	1208/J	1995.06.09
24	dom mieszkalny	Daszyńskiego	70	1190/J	1995.02.17
25	dom mieszkalny	Daszyńskiego	71	1253/J	1996.01.29
26	dom mieszkalny	Daszyńskiego	72	A/5741/1147/J	1993.07.21
27	dom mieszkalny	Daszyńskiego	73	1236/J	1995.10.12
28	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75a	1240/J	1995.11.23
29	dom mieszkalny	Daszyńskiego	75b	1218/J	1995.07.21
30	dom mieszkalny	Daszyńskiego	76	1226/J	1995.08.07
31	dom mieszkalny	Daszyńskiego	77	1227/J	1995.07.28
32	dom mieszkalny	Daszyńskiego	78	1209/J	1995.06.16
33	dom mieszkalny	Daszyńskiego	79	1191/J	1995.03.08
34	dom mieszkalny	Daszyńskiego	82	1223/J	1995.08.07
35	dom mieszkalny	Daszyńskiego	83	1249/J	1995.12.20
36	dwór, ob. budynek usługowy	Daszyńskiego	95	A/6053	2017.08.16
37	dom mieszkalny	Daszyńskiego	98	1217/J	1995.12.07
38	dom mieszkalny	Domańskiego	1	A/5565/1263/J	1996.05.24
39	dom mieszkalny	Domańskiego	2	A/1466	2009.11.12
40	dom mieszkalny	Domańskiego	4	1230/J	1995.08.22
41	dwór Dolny Ujazd („Nieder Moys”), ob. dom mieszkalny	Francuska	39	A/5696/601/J	1978.02.20
42	dom rządcy folwarku, ob. dom mieszkalny	Henrykowska	5	A/5553/1296/J	1997.12.05
43	park przy domu rządcy folwarku	Henrykowska	5	A/5553/1296/J	1997.12.05
44	dom mieszkalny	Kościuszki	2	1196/J	1995.04.14
45	dom mieszkalny	Kościuszki	16	A/1072	2008.06.24
46	dom mieszkalny	Łużycka	9	A/6042	2017.03.10
47	dom mieszkalny	Łużycka	11	1210/J	1995.06.19
48	Muzeum i Górnołużycka Hala Pamięci, ob. Miejski Dom Kultury	Parkowa	1	A/5746/1139/J	1993.05.14
49	dom mieszkalny, ob. internat ZSZ	Partyzantów	2-4	A/5803/963/J	1989.09.30
50	dom mieszkalny	Piłsudskiego	3	1232/J	1995.08.28
51	dom mieszkalny	Piłsudskiego	4	1188/J	1995.02.16
52	dom mieszkalny	Piłsudskiego	5	1207/J	1995.06.08
53	dom mieszkalny	Piłsudskiego	7	1233/J	1995.09.02
54	dom mieszkalny	Piłsudskiego	8	1195/J	1995.04.14
55	dom mieszkalny	Piłsudskiego	10	1189/J	1995.02.16
56	dom mieszkalny	Piłsudskiego	12	1192/J	1995.03.14
57	dom mieszkalny	Piłsudskiego	14	1187/J	1995.02.15
58	dom mieszkalny	Staszica	5	1228/J	1995.08.18
59	dom mieszkalny	Staszica	7	1237/J	1995.10.20
60	kamienica	Staszica	11	A/5929	2014.07.11
61	willa	Świętego Jana	20	A/985	2006.11.21
62	dom mieszkalny, ob. budynek biurowo-usługowy	Warszawska	1	1255/J	1996.02.21
63	dom mieszkalny	Warszawska	2	1224/J	1995.08.08
64	dom mieszkalny	Warszawska	3	1216/J	1995.03.07
65	dom mieszkalny	Warszawska	4	1212/J	1995.06.20
66	dom mieszkalny	Warszawska	7	1234/J	1997.09.25
67	dom mieszkalny	Warszawska	8	1229/J	1995.08.16
68	dom mieszkalny	Warszawska	14	A/4707	2010.12.13

69	dom mieszkalny	Warszawska	15	1260/J	1996.04.25
70	dom mieszkalny	Warszawska	16	1215/J	1995.06.24
71	dom mieszkalny	Wolności	2	1239/J	1995.10.26
72	dom mieszkalny	Wolności	4	A/5902	2014.03.07
73	dom mieszkalny	Wolności	6	1238/J	1995.10.23
74	dom mieszkalny	Wolności	7	A/5521/1345/J	1998.09.28
75	zespół przemysłowy młyna „trójkołowego”, ob. budynek mieszkalno-usługowy	Wrocławska	2 - 3	A/5523/1343/J	1998.09.02
76	budynek administracyjno-handlowy, ob. dom mieszkalny z restauracją	Wrocławska	2	A/5523/1343/J	1998.09.02
77	budynek produkcyjny	Wrocławska	2	A/5523/1343/J	1998.09.02
78	elewator (silos) z przyległym budynkiem przemysłowym	Wrocławska	3	A/5523/1343/J	1998.09.02
79	Stanowisko archeologiczne – cmentarzysko ciałopalne kultury białowickiej	AZP 79-9/56, nr stan. w miejscowości 44		261/Arch/2005	2005.03.30

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie miasta wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie jednego kościoła, elementy wystroju kamienicy oraz obraz. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się danych dotyczących tych obiektów.

5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z w/w aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;

4. uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;

5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami.

87% powierzchni miasta Zgorzelec posiada opracowane i uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Są to akty prawa miejscowego zawierające szczegółowe zapisy wynikające również z potrzeb ochrony środowiska kulturowego. Ustalenia dotyczą przede wszystkim zabytkowe obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, także stanowiska archeologiczne.

MPZP zawierają nie tylko ogólne zasady ochrony dóbr kultury, również wyznaczają strefy ochrony konserwatorskiej („A”, „B”, „OW”). Wszystkie te zapisy obligują właścicieli zabytków do ubiegania się o pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie inwestycje, prace budowlane i konserwatorskie (przebudowy, remonty, adaptacje) w przypadku obszaru stref ochrony konserwatorskiej, obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowisk archeologicznych udokumentowanych oraz brył budynków o walorach kulturowych, w szczególności kompozycje ich elewacji i formy dachów.

Na terenie miasta Zgorzelec obowiązuje obecnie 30 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 2).

W 2021r. Rada Miasta Zgorzelec podjęła uchwały w sprawie zmiany mpzp na czterech obszarach miasta. W pierwszym kwartale 2022 r. uchwalony zostanie MPZP dla wyodrębnionych terenów położonych przy ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego i ul. Cienistej w obszarze Śródmieścia w Zgorzelcu.

Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec

LP.	NAZWA PLANU	UCHWAŁA
1	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Zgorzelec Wschód	Uchwała Nr 129/2003 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 19 grudnia 2003r.
2	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu	Uchwała Nr 150/04 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 05 marca 2004r.
3	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 153/04 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 marca 2004r.
4	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 165/2008 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 24 kwietnia 2008r.
5	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w rejonie ul. Lubańskiej	Uchwała Nr 192/2008 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 08 lipca 2008r.
6	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Śródmieście w Zgorzelcu	Uchwała Nr 310/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009r.
7	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu w rejonie ul. Sulikowskiej	Uchwała Nr 312/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 października 2009r.
8	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec – Północ w rejonie ul. Lubańskiej – ul. Ks. Kozaka – ul. Groszowej – ul. Fabrycznej w Zgorzelcu	Uchwała Nr 329/2009 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 30 listopada 2009r.
9	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 400/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 lipca 2010r.

	w rejonie ulicy Żwirki i Wigury	
10	Zmiana Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu w rejonie ul. Słowiańskiej	Uchwała Nr 404/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 czerwca 2010r.
11	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Zgorzelec Północ w Zgorzelcu w rejonie ul. Lubańskiej w Zgorzelcu	Uchwała Nr 426/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 października 2010r.
12	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Zgorzelec Wschód obszaru pomiędzy ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego a linią kolejową w Zgorzelcu	Uchwała Nr 6/2010 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 grudnia 2010r.
13	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Śródmieście w Zgorzelcu w rejonie ul. Langiewicza i ul. Traugutta	Uchwała Nr 73/2011 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 21 czerwca 2011r.
14	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Północ w Zgorzelcu w rejonie ulic: Henrykowskiej, Bolesławieckiej, Poluszyńskiego, Lubańskiej i Wróblewskiego	Uchwała Nr 333/2013 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 25 czerwca 2013r.
15	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu w rejonie Alei Ujazdowskiej	Uchwała Nr 387/2014 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 14 stycznia 2014r.
16	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionych obszarów położonych w Dzielnicy Zgorzelec Wschód w Zgorzelcu	Uchwała Nr 95/15 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 września 2015r.
17	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu	Uchwała Nr 175/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016r.
18	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Rejonu Przedmieścia Nyskiego w Zgorzelcu	Uchwała Nr 205/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 listopada 2016r.
19	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionego terenu położonego przy ul. Lubańskiej w Dzielnicy Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 370/2018 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 maja 2018r.
20	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Chełmońskiego w Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu	Uchwała Nr 371/2018 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 07 maja 2018r.
21	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionego terenu położonego w Dzielnicy Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 390/2018 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 19 czerwca 2018r.
22	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionych terenów położonych w Obszarze Śródmieścia w Zgorzelcu	Uchwała Nr 391/2018 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 19 czerwca 2018r.
23	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionego terenu położonego przy ul. Boh. II AWP w Obszarze Śródmieście w Zgorzelcu	Uchwała Nr 30/2019 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 22 stycznia 2019r.
24	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionego terenu położonego przy ul. Słowiańskiej w Dzielnicy Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 31/2019 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 22 stycznia 2019r.
25	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego przy ul. Słowiańskiej w Dzielnicy Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 32/2019 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 22 stycznia 2019r.
26	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionego terenu położonego w rejonie ulic: Lubańskiej, Ks. Jana Kozaka, Groszowej i Fabrycznej w Dzielnicy Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 64/2019 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 23 kwietnia 2019r.
27	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu, zatwierdzonego	Uchwała Nr 144/2020 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 stycznia 2020r.

	Uchwała Nr 175/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016r.	
28	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Rejonu Przedmieścia Nyskiego w Zgorzelcu, zatwierdzonego Uchwałą Nr 205/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 listopada 2016r.	Uchwała Nr 316/2021 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 31 sierpnia 2021r.
29	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla wyodrębnionych terenów położonych w Dzielnicy Ujazd Północ w Zgorzelcu	Uchwała Nr 327/2021 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 października 2021r
30	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Dzielnicy Ujazd Południe w Zgorzelcu, zatwierdzonego Uchwałą Nr 175/2016 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 czerwca 2016r.	Uchwała Nr 328/2021 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 28 października 2021r.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy. Gminy mają dbać między innymi o: *„zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”*. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: *„uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”*, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do w/w ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się

na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto organ wykonawczy gminy o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Karty adresowe gminnej ewidencja zabytków miasta zostały wykonane w czerwcu 2007 r. oraz w sierpniu 2014 r. Gminna ewidencja zabytków obejmuje 604 obiekty zabytkowe. Niemal połowa z nich znajduje się w śródmieściu oraz Przedmieściu Nyskim (49%), przy czym ponownie najwięcej zlokalizowanych jest na ul. Ignacego Daszyńskiego (84 zabytki, tj. ponad 13% ogólnej liczby obiektów wpisanych do gminnego rejestru zabytków). Warto dodać, iż jedynym osiedlem Zgorzelca pozbawionym zabytków wpisanych do rejestrów prowadzonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków czy gminnej ewidencji zabytków jest osiedle Słoneczne. Natomiast bardzo nieliczne takie obiekty znajdują się w Dzielnicy Wschodniej (2 zabytki).

Na terenie miasta znajduje się ponad 60 zabytkowych kamienic i domów z XVI-XX w. Większość z nich została wybudowana w stylu secesyjnym. Zlokalizowane są m.in. na ulicach: Daszyńskiego, Piłsudskiego, Wolności, Warszawskiej i Bohaterów Getta.

W latach 2017-2020 na śródmiejskiej części miasta zlokalizowanej w strefie układu urbanistycznego została przeprowadzona „Rewitalizacja Śródmieścia – III etap”. Prace obejmowały rewitalizację ulicy Bohaterów Getta oraz skrzyżowania ulic Bohaterów Getta, Warszawskiej, Staszica, Daszyńskiego, Okrzei. Ponadto w ramach przedmiotowego projektu wykonano również remont elewacji i klatki schodowej budynku zlokalizowanego przy ul. Warszawskiej 1. Inwestycja zakładała kompleksową przebudowę ciągów komunikacyjnych wraz z miejscami postojowymi. Wymianie poddana została cała infrastruktura drogowa. W ramach realizowanego projektu został utworzony deptak w ciągu ul. Boh. Getta wraz z miejscami do wypoczynku.

Najstarszą częścią miasta jest Przedmieście Nyskie (od Mostu Staromiejskiego do ul. Struga). Zachował się tam rząd malowniczo położonych nad rzeką Nysą Łużycką kamienic, w których znajdują się m.in. Dom Jakuba Böhme i Muzeum Łużyckie.

Ochronie konserwatorskiej podlegają zachowane, oryginalne elementy budynków takie jak: bryła, forma dachu, wystrój elewacji, stolarka okienna i drzwiowa. Ochronie podlega również zachowany, oryginalny układ przestrzenny wewnątrz oraz elementy wyposażenia i wystroju takie jak: klatka schodowa, układ pomieszczeń, sklepienia, balustrada klatki schodowej, stolarka drzwiowa, posadzki ceramiczne. Głównym zaleceniem dla większości obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków jest przywrócenie historycznych podziałów drewnianej stolarki. W wyniku niekontrolowanych remontów przeprowadzanych przez właścicieli prywatnych w miejsce stolarki drewnianej montowano okna z PCV, ponadto montując okna często nie uwzględniono oryginalnego podziału stolarki okiennej. Zaleca się także przywrócenie pełnoplastycznych elementów konstrukcyjnych ramiaków, tzn. profilowanie słupka i śłemenia oraz odtworzenia szprosów. Wyklucza się podział międzyszybowy⁶.

Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Zgorzelec przedstawia Załącznik nr 1.

⁶ Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec 2012-2015

Miasto Zgorzelec jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 4 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków – wszystkie obiekty wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Zgorzelec

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Zgorzelec	ul. Daszyńskiego 12	dom Jakuba Böhme, ob. siedziba Stowarzyszenia „Euroopera”
2	Zgorzelec	ul. Parkowa 1	Miejski Dom Kultury
3	Zgorzelec	ul. Parkowa	zespół parków miejskich, ob. park im. A. Błachańca, park nadnyski, skwer im. ks. J. Popiełuszki
4	Zgorzelec	ul. Warszawska 1	kamienica

• ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

W obrębie miejscowości Zgorzelec znajduje się 20 stanowisk archeologicznych, na dwóch obszarach AZP: 78-9, 79-9. Zawierają one ślady osadnictwa kultury łużyckiej, luboszyckiej jak i relikty datowane na okres średniowieczny. Na terenie stanowisk archeologicznych w wyniku prowadzonych badań archeologicznych odnaleziono fragmenty ceramiczne jak również inne obiekty: ośkę kamienną, przedmioty żelazne czy też brązową monetę cesarza Gajusza Juliusza Verusa Maksymiliana.

Cennym obiektem archeologicznym wpisanym do wojewódzkiego rejestru zabytków jest cmentarzysko ciałopalne. Znajduje się w obrębie miasta Zgorzelec (AZP 79-9), które podlega również ochronie wynikającej z zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec. Cmentarzysko odkryte w 2004 r. zaliczane jest do białowickiej kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza. W wyniku przeprowadzonych badań odnaleziono fragmenty pradziejowych naczyń ceramicznych. W profilach występowały także inne obiekty archeologiczne. Prace badawcze kontynuowano w latach 2005-2006 i 2010 r. Przeprowadzono wówczas ratownicze badania wykopaliskowe w części najbardziej zagrożonej erozją krawędzi piaszku. Odkryto i zinventaryzowano łącznie ok. 50 zespołów grobowych. W obiektach umieszczone były naczynia ceramiczne wraz z popielnicami, które zawierały spalone szczątki ludzkie oraz przystawki grobowe (misy, dzbany, czarki, amforki). W jednym grobie znajdowało się od kilku do kilkudziesięciu naczyń lub fragmentów ceramicznych. W niektórych obiektach odkryto przedmioty brązowe oraz żelazne.

Teren Przedmieścia Nyskiego jest najstarszą częścią miasta. Na jego terenie odkryto ślady osadnictwa miejskiego pochodzącego z XIII/XIV w. W wyniku przeprowadzanych badań archeologicznych związanych z budową kolektora w 2000 r. odkryto ślady osadnictwa wzdłuż ul. Wrocławskiej, a w 2001 r. podczas nadzoru archeologicznego budowy sieci teletechnicznych przy kolejnych ulicach: Daszyńskiego oraz wzdłuż ul. Wrocławskiej.

W latach 2005-2006 prowadzono badania archeologiczne na terenie obecnego Placu Poczтового. Na jego terenie odnaleziono zabudowę wczesno-nowożytną, pracownię garncarską datowaną na XVIII w.

Przy ul. Wrocławskiej podczas modernizacji nawierzchni natrafiono na relikty fortyfikacji miejskiej. Kolejne prace w 2005 r. w związku z przebudową sieci gazowych przyczyniły się do następnych odkryć. Natrafiono wówczas na nawarstwienia miejskie datowane na XVI-XVII w., a podczas budowy linii kablowych

natrafiono na młodsze poziomy użytkowe pochodzące z XIX w. W 2011 r. kontynuowano prace archeologiczne przy ul. Wrocławskiej, w wyniku których odkryto średniowieczną pracownię garncarską oraz relikty zabudowy starożytnej.

Teren miasta objęty jest także zabytkowym historycznym układem urbanistycznym miasta. Na jego terenie znajdują się obszary ochrony archeologicznej:

- strefa ochrony archeologicznej Przedmieścia Nyskiego,
- strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego,
- strefa obserwacji archeologicznej intensywnego osadnictwa pradziejowego Ujazd.

ZASADY OCHRONY STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postać nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalonych w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac

budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta Zgorzelec.

Tabela nr 4 Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA ZGORZELEC	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• zachowany historyczny układ urbanistyczny miasta; • walory historyczno-kulturowe Przedmieścia Nyskiego o szczególnych powiązaniach przestrzennych ze starym miastem w Görlitz; • zabytkowe kamienice Przedmieścia Nyskiego (ukończona rewitalizacja); • ciekawy pod względem przyrodniczym i historycznym krajobraz obszaru Nysy Łużyckiej wyznaczony przez dominanty architektoniczne Starego Miasta w Görlitz; • most staromiejski łączący Przedmieście Nyskie ze Starym Miastem w Görlitz, umożliwiający rozwój turystyki pieszej; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe; • sąsiedztwo Görlitz, będącego ośrodkiem ponadregionalnym Saksonii; • wytyczone szlaki turystyczne, rowerowe sprzyjające turystyce kulturowej; • atrakcyjne tereny zieleni nad Nysą Łużycką wraz z wyznaczoną przestrzenią rekreacyjną; • działalność Punktu Informacji Turystycznej; • muzeum Łużyckie zlokalizowane w obiekcie zabytkowym na terenie Przedmieścia Nyskiego, będącego ośrodkiem wydarzeń kulturalnych promującym kulturę regionu; • wielokulturowa historia regionu złożona z bogatej tradycji oraz obyczajów różnych grup etnicznych; • sporządzony katalog szyldów i reklam obowiązujący na terenie miasta Zgorzelec; • obowiązująca uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; • pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na	• niewystarczający stan zabezpieczenia części obiektów ujętych w GEZ i postępujący proces ich niszczenia; • struktura przestrzenna miasta, oparta na układzie prawobrzeżnego przedmieścia Görlitz; • brak mechanizmów umożliwiających egzekwowanie zaleceń zawartych w katalogu reklam; • niezadowalająca aktywność społeczna mieszkańców - brak identyfikacji z miastem.

sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych; • węzeł komunikacyjny, łączący autostradę A4 z systemem autostrad niemieckich.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • wykorzystanie doświadczeń w zakresie rewitalizacji zabytków prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego państwa ościennego – Niemiec; • dynamicznie rozwijająca się działalność kulturalna; • zwiększający się napływ turystów; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków.	• bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro zabytku; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • wprowadzanie elementów obcych, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, współczesnych materiałów, technik i technologii, uproszczeń adaptacyjnych niszczących pierwotną strukturę wyposażenia architektonicznego obiektów i powodujących degradację walorów zabytkowych, umieszczanie agresywnych nośników reklamowych.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Zgorzelec. GPOnZ wyznacza w zamierzeniu cele, których realizacja powinna doprowadzić do poprawy stanu zabytków oraz wpłynąć w przyszłości na wzmocnienie wizerunku gminy. Wyznaczony priorytet, kierunki działań oraz zadania są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami na lata 2012-2015 i na lata 2018-2021. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

PRIORYTET: OCHRONA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NIEZBĘDNYM CZYNNIKIEM KSZTAŁTUJĄCYM ŁĄD PRZESTRZENNY MIASTA ZGORZELEC.

Tabela nr 5. Kierunki działań i zadania w zakresie ochrony zabytków

KIERUNEK DZIAŁANIA I: Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania.		
LP.	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.1	Kontynuacja założeń wynikających z Zintegrowanego Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016-2025 oraz pozostałych założeń planistycznych.	Jakie założenia wykonano w obszarze zabytków, jakich obiektów dotyczyły, wartość przeznaczonych środków
I.2	Kontynuowanie działań związanych z uzyskiwaniem środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów będących własnością Gminy Miejskiej Zgorzelec.	Ilość pozyskanych środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów będących własnością Gminy Miejskiej Zgorzelec, na jakie obiekty zostały przeznaczone, zakres prac

KIERUNEK DZIAŁANIA I: Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania.		
LP.	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
I.3	Uwzględnienie wartości historycznych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, stanowisk archeologicznych podczas realizacji działań inwestycyjnych.	Czy zostały wykonane jakieś działania inwestycyjne w obrębie stanowisk, jakich, ich szczegółowy zakres
I.4	Respektowanie założeń zawartych w Zmianie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Zgorzelec oraz zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Czy dokonano zmian, czego dotyczyły, jakich obiektów, ich zakres
I.5	Kontynuowanie pomocy pod względem merytorycznym w celu uzyskania dotacji lub pożyczki na wykonanie prac remontowych obiektów zabytkowych będących własnością prywatną lub wspólnot mieszkaniowych.	Czy pozyskano dotacje/pożyczki, w jakiej wysokości, dla jakich obiektów, ilość złożonych wniosków
I.6	Wspieranie mieszkańców i udzielanie informacji związanych z umieszczaniem reklam na obiektach zabytkowych zawartych w Katalogu Reklam.	Czy były i ile wniosków/zapytań, dla jakich obiektów
I.7	Kontynuowanie przyznawania dotacji zgodnie z uchwałą w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz pożyczek dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych;	Liczba przyjętych i rozpatrzonych wniosków złożonych m.in. przez prywatnych właścicieli, wspólnoty mieszkaniowe dotyczących dotacji, pożyczek na przeprowadzenie prac remontowo-budowlanych przy obiektach zabytkowych
I.8	Uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych, jak i uczestnictwo w dokonywanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wizjach i przeglądach obiektów zabytkowych.	Jakie działania zaplanowano/podjęto, ilość wizji/przeglądów, dla jakich obiektów
KIERUNEK DZIAŁANIA II: Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego.		
LP.	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
II.1	Wspieranie turystyki kulturowej na terenie miasta poprzez m.in. kontynuację rozbudowy infrastruktury, wytyczania szlaków turystycznych.	Czy rozbudowano, wytyczono nowe szlaki, jakie obiekty znalazły się na trasie, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
II.2	Kontynuacja współpracy transgranicznej w obszarze kultury z instytucjami miejskimi organizacjami pozarządowymi i innymi placówkami naukowymi ze strony niemieckiej.	Liczba organizowanych imprez kulturalnych, współorganizowanych ze stroną niemiecką, z kim współpracowano, w jakim zakresie, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
II.3	Promowanie wydarzeń kulturalnych o charakterze patriotycznym, masowym m.in. na stronie internetowej Urzędu Miasta Zgorzelec, materiałach promocyjnych Urzędu Miasta Zgorzelec.	
II.4	Organizowanie stałych imprez kulturalnych (Festyn Jakuby/Altstadtfest, Noc muzeów i dzień otwartych zabytków, Dni	

KIERUNEK DZIAŁANIA I: Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania.		
LP.	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
	Zgorzelca) oraz imprez o charakterze patriotycznym.	
II.5	Popularyzacja dobrze przeprowadzonych prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, właściwie zagospodarowanych terenów cennych pod względem kulturowym oraz promocja zabytków zaadaptowanych na cele użytkowe.	Jakie i ile obiektów promowano, gdzie, zakres prac, z kim współpracowano
II.6	Kontynuacja opracowywania broszur, folderów, map uwzględniających dziedzictwo kulturowe Gminy Miejskiej Zgorzelec.	Jakie opracowano broszury, foldery, czego dotyczyły, ich nakład, gdzie się ukazały
II.7	Kontynuacja wydawania Biuletynu Miejskiego zawierającego informacje m.in. o wydarzeniach kulturalnych, przeprowadzanych pracach rewitalizacyjnych na terenie Zgorzelca.	Jakie informacje zamieszczono, o jakich obiektach
II.8	Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta (edukacja szkolna oraz obejmująca wszystkich mieszkańców miasta, organizacja warsztatów wiedzy o zabytkach, o kulturze regionu, odczyty, konferencje naukowe i popularnonaukowe, lekcje nt. historii i dziedzictwa kulturowego regionu, konkursy np. na historie rodzinne).	Jakie działania zrealizowane w celu edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta, dla jakich jednostek, czego dotyczyły
II.9	Wspieranie inicjatyw społecznych (fundacji, stowarzyszeń, grup lokalnych) przyjmujących za cele również ochronę dziedzictwa kulturowego i opiekę nad zabytkami.	Jakie wsparto inicjatywy społeczne, czego dotyczyły, z kim współpracowano
KIERUNEK DZIAŁANIA III: Prace badawcze, studialne oraz inne dokumentacje związane z analizą zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta Zgorzelec.		
LP.	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
III.1	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: – zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nieuwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; – systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną. Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
III.2	Uaktualnienie Planu ochrony zabytków ma wypadek konfliktu zbrojnego, klęsk żywiołowych, sytuacji kryzysowych.	Czy uaktualniono dokument

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;

- **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP);

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Zgorzelec),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi;

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów miasta dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Zgorzelec,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,

- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje samorządu województwa,
- dotacje powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje z Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – co roku Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Wrocławiu przyjmuje Zarządzenie w sprawie: udzielania przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wniosek składa się:

- 1) do dnia 30 czerwca, w którym dana dotacja ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- 2) do dnia 30 listopada roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Dolnośląskiego – Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego wraz ze zmianą przyjęta w uchwale nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu miasta Zgorzelec – reguluje uchwała nr zasady udzielania dotacji określa uchwała nr 77/2015 Rady Miasta Zgorzelec z dnia 29 lipca 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Celem dotacji jest wspieranie działań zapewniających ochronę i konserwację wartościowych elementów substancji zabytkowej, ze szczególnym uwzględnieniem elewacji, mających istotne znaczenie w kreowaniu wizerunku Miasta Zgorzelec.

W celu poprawy wizerunku Miasta Zgorzelec przy przyznawaniu dotacji preferowane będą nakłady konieczne na odnowienie elewacji frontowej, w tym na uzupełnienie tynków i detali architektonicznych lub ich całkowite odtworzenie z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki oraz na modernizację lub wymianę okien.

Wnioski o udzielenie dotacji należy składać do dnia 15 września każdego roku kalendarzowego poprzedzającego rok udzielenia dotacji. O dacie złożenia wniosku decyduje data wpływu do Urzędu Miasta Zgorzelec. W przypadku niewykorzystania w danym roku pełnej kwoty przeznaczonej w budżecie Miasta Zgorzelec na dotacje, Burmistrz Miasta Zgorzelec może ogłosić drugi termin składania wniosków. Wnioski składa się osobno na każdy zabytek, na który ma być udzielona dotacja.

Z budżetu Miasta Zgorzelec na remont zabytku wpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się na terenie miasta Zgorzelec udzielono dotacji w kwocie:

- **2018 r.:** 354.244,81 zł,
- **2019 r.:** 168.040,77 zł,
- **2020 r.:** 269.923,41 zł,
- **2021 r.:** z powodu pandemii 0,00 zł.

Na sesję Rady Miasta Zgorzelec, która odbędzie się w lutym 2022 r. przygotowano projekt uchwały na udzielenie dotacji w kwocie 84.000,00 zł.

W latach 2018-2020 udzielono dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków dla 9 Wnioskodawców, tj.:

2018 r.:

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Staszica 11 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji budynku położonego przy ul. Staszica 11 w Zgorzelcu, w wysokości 65.662,63 zł;
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 67 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji i dachu budynku położonego przy ul. Daszyńskiego 67 w Zgorzelcu w wysokości 143.319,43 zł;
3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Piłsudskiego 4 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie holu wejściowego w budynku położonym przy ul. Piłsudskiego 4 w Zgorzelcu, w wysokości 6.866,41 zł;
4. „SPOŁEM” Powszechna Spółdzielnia Spożywców „GRANICA” w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej budynku położonego przy ul. Warszawskiej 14 w Zgorzelcu, w wysokości 61.239,94 zł.

2019 r.:

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 70 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie pokrycia dachu w budynku położonym przy ul. Daszyńskiego 70 w Zgorzelcu w kwocie 36.978,95 zł;
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów Getta 3 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej budynku położonego przy ul. Bohaterów Getta 3 w Zgorzelcu, w kwocie 77.156,00 zł;
3. Wspólnota mieszkaniowa ul. Daszyńskiego 75 a w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie dachu w zakresie pokrycia papowego i mansardu dolnego, przemurowaniu kominów i rozbiórce komina przemysłowego w budynku położonym przy ul. Daszyńskiego 75a w Zgorzelcu, w kwocie 53.905,82 zł.

2020 r.:

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów Getta 5 w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej budynku położonego przy ul. Bohaterów Getta 5 w Zgorzelcu, w kwocie 96.560,46 zł;
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów Getta 1A w Zgorzelcu na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie elewacji frontowej budynku położonego przy ul. Bohaterów Getta 1A w Zgorzelcu, w kwocie 88.362,95 zł.

• **Pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych**

Pożyczki dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych określa zarządzenie nr 668/36/14 z 20.03.2014 r. w sprawie zasad udzielania pożyczek dla wspólnot mieszkaniowych i właścicieli budynków wielomieszkaniowych na sfinansowanie kosztów remontu części wspólnych nieruchomości mieszkalnych.

Pożyczka udzielana jest wspólnotom mieszkaniowym oraz właścicielom budynków wielomieszkaniowych w celu przeprowadzenia prac remontowych zmierzających do utrzymania należytego stanu technicznego oraz wymogów bezpieczeństwa. Prace obejmują konieczną naprawę lub remont części wspólnych budynków mieszkalnych takich jak:

- elewacji,
- dachu,
- klatki schodowej,
- instalacji wodno-kanalizacyjnej,
- przewodu kominowego.

Pożyczka może być udzielana do wysokości 100% remontów budynku. Spłata pożyczki może być rozłożona na okres do 60 miesięcy. Oprocentowanie wynosi 2 % w stosunku rocznym od udzielonej pożyczki. Forma pożyczki ma charakter wyłącznie bezgotówkowy. Spłata pierwszej raty pożyczki następuje po 60 dniach od daty wypłaty pożyczki.

W latach 2018-2020 udzielono pożyczek dla wspólnot mieszkaniowych budynków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zgorzelec oraz do rejestru zabytków:

2018 r.

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Kościuszki 12 – remont dachu z przemurowaniem kominów, kwota: 89.980,00 zł;
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Wolności 5 – remont elewacji frontowej, kwota: 70.000,00 zł;
3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Staszica 11 – remont elewacji, kwota: 46.800,00 zł;
4. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Warszawska 79 – remont dachu i elewacji, kwota: 140.000,00 zł;
5. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego 5A – remont elewacji, kwota: 120.000,00 zł.

2019 r.

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Langiewicza 6 – remont elewacji, kwota: 100.000,00 zł

2020 r.

1. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Kościuszki 40 - remont dachu z przemurowaniem kominów, kwota: 35.000,00 zł;
2. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów Getta 1 A – remont elewacji, kwota: 50.000,00 zł;
3. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Bohaterów Getta 5 – remont elewacji, kwota: 51.000,00 zł;
4. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Chopina 42 – remont elewacji, kwota: 35.000,00 zł;
5. Wspólnota Mieszkaniowa ul. Warszawska 21 – remont dachu, kwota: 100.000,00 zł.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- adaptacja obiektów zabytkowych,

- architektura i budownictwo drewniane,
- architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów, obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były

zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, jak naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9 poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

• Program Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej. W 2020 r. skończył się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad konkretnymi programami w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 z funduszy Unii Europejskiej.

10. Podsumowanie

Miasto Zgorzelec sprawnie zarządza i sprawuje opiekę nad obiektami zabytkowymi na terenie miasta. Zadanie to realizowane są między innymi poprzez sporządzanie dokumentu, który wytacza kierunki działania w tym obszarze, tj. Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zgorzelec.

Ważnym elementem GPOnZ jest rozwój i promocja walorów turystycznych miasta, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Dokument akcentuje rolę miasta w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Ponadto wysoka aktywność instytucji kultury jest niezwykle istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Oferta tych placówek jest bardzo atrakcyjna, systematycznie zmieniana i uzupełniana, dzięki czemu licznie przyciągają odbiorców, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

GPOnZ podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych miasta, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

11. Bibliografia

1. Konstytucja RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków.
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
12. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
16. Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę.
17. Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych.
18. Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:
19. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
20. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
21. www.gov.pl.
22. <https://isap.sejm.gov.pl/>.
23. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Zgorzelcu.
24. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Jeleniej Górze.
25. Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta Zgorzelec na lata 2012-2015 i na lata 2018-2021.
26. Europa Miasto, oprac.: Roman Latosiński, Łukasz Relich, Renata Burdosz, Sylwia Makowska, Zgorzelec 2009.
27. Fokt Krzysztof, Tekiel Łukasz, Bena Waldemar, Koreś Daniel, Vademecum historii Górnych Łużyc, Lubą 2010.
28. Prosyński K., Czarnecki R. , O Grecji i Grekach w Zgorzelcu, Zgorzelec 2007.
29. www.euroregion-nysa.eu/kraina-domow-przyslupowych.
30. www.zagrodakolodzieja.pl.
31. www.muzeumluzyckie.pl.

32. www.szlakikulturowe.dolnyslask.pl.
33. www.camino.net.pl/dolnoslaska.
34. www.zittauer-jakobsweg.de/index.php?whl=000000000&lg=pl.
35. www.podroznik.zgorzelec.eu/sciezki-rowerowe.
36. www.przygodaznysa.eu.
37. www.irt.wroc.pl.

12. Spis tabel i rysunków

1. Tabela nr 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Zgorzelec.
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Zgorzelec.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Zgorzelec.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Kierunki działań i zadania w zakresie ochrony zabytków.
6. Rys. 1. Obszar rewitalizacji, źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Zgorzelec na lata 2016-2025.
7. Rys. 2. Wizerunek Görlitz z Nyskim Przedmieściem (Zgorzelec), ok. 1650 r.

13. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Zgorzelec

Lp.	Zabytek nieruchomy - rodzaj budynku i adres	Uwagi
1	Budynek produkcyjny Ul. Cienista 2	
2	Most Kolejowy Nad rzeką Nysą, rejon ul. Cienistej	
3	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 106	
4	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 101a	
5	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 101	
6	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 100	
7	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 99	
8	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 98	
9	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 97	
10	Dawny Dwór Ul. Daszyńskiego 95	
11	Zespół dawnego browaru Ul. Daszyńskiego 90	
12	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 88	
13	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 87	
14	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 86	

15	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 85	
16	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 84	
17	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 83	
18	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 82a	
19	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 82'	
20	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 80	
21	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 79	
22	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 78	
23	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 77	
24	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 76	
25	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 75b	
26	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 75a	
27	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 74	
28	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 73	
29	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 72	
30	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 71	
31	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 70	
32	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 69	
33	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 68	
34	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 67	
35	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 66	
36	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 65	
37	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 63	
38	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 62	
39	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 61	
40	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 58-59	
41	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 56-57	
42	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 54a	
43	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 53	
44	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 53a	

45	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 52a	
46	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 52	
47	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 49	
48	Dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 48	
49	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 47	
50	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 46	
51	Willa Ul. Daszyńskiego 44	
52	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 41	
53	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 40	
54	Zajazd „Deutscher Hof” przy przeprawie promowej, ul. Daszyńskiego 39	
55	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 38	
56	Ujęcie wody z zadaszeniem Ul. Daszyńskiego 38-39	
57	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 33a	
58	Kamienica czynszowa Ul. Daszyńskiego 33	
59	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 32	
60	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 31	
61	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 30	
62	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 27	
63	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 25-26	
64	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 23	
65	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 24	
66	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 22	
67	Dom mieszkalny Ul. Daszyńskiego 21	
68	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 20	
69	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 19	
70	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 18	
71	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 17	
72	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 16	
73	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 15	
74	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 14	

75	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 13	
76	Kamienica mieszczańska Dom Jakuba Bohme Ul. Daszyńskiego 12	
77	Kamienica mieszczańska Ul. Daszyńskiego 11	
78	Kamienica mieszkalna Ul. Daszyńskiego 10	
79	Kamienica mieszkalno-usługowa Ul. Daszyńskiego 9	
80	Cmentarz ewangelicki Ul. Cmentarna obok pl. NMP	
81	Dom mieszkalny Ul. Czachowskiego 7	
82	Dom mieszkalny Ul. Czachowskiego 5	
83	Dom mieszkalny Ul. Czachowskiego 3	
84	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 42-44	
85	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 41/43	
86	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 38-40	
87	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 37-39	
88	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 34-36	
89	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 33-35	
90	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 30-32	
91	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 29-31	
92	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 26-28	
93	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 25-27	
94	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 22-24	
95	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 21-23	
96	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 18-20	
97	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 17-19	
98	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 14-16	
99	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 13-15	
100	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 10-12	
101	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 9-11	
102	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 6-8	
103	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 3-5-7	

104	Budynek mieszkalny Ul. Chopina 2-4	UWAGA !!! KARTA ZABYTKU PRZY UL Chopina 1/ ul. Traugutta 3-5 ZNAJDUJE SIĘ W CZ. III – POD ADRESEM Traugutta 3-5
105	Dom mieszkalny Ul. Cienista 7	
106	Dom mieszkalny Ul. Cienista 4	
107	Dom mieszkalny Ul. Cienista 2	Karta zdublowana (nr 1, cz.I)
108	Dworzec Kolejowy Zgorzelec Ujazd Ul. Cienista 10	
109	Budynek mieszkalny Ul. Brzozowa 23-24	
110	Dom mieszkalny Ul. Brzozowa 21-22	
111	Dom mieszkalny Ul. Brzozowa 19	
112	Dom mieszkalny Ul. Brzozowa 16	
113	Budynek mieszkalny Ul. Brzozowa 15	
114	Budynek mieszkalny Ul. Brzozowa 14a	
115	Willa Ul. Brzozowa 8	
116	Dom mieszkalny Ul. Brzozowa 6-7	
117	Willa Ul. Brzozowa 2-3	
118	Willa Ul. Brzozowa 1	
119	Dom mieszkalny Ul. Boczna 3	
120	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 19	
121	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 18	
122	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 17	
123	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 16	
124	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 15	
125	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 14	
126	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 13	
127	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 9	
128	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 8	
129	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 7	
130	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 6	
131	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 5	
132	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 4	

133	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 3	
134	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 2	
135	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 1a	
136	Dom mieszkalny Ul. Bohaterów Getta 1	
137	Budynek mieszkalny Ul. Bohaterów II Armii Wojska Polskiego 2-4	
138	Wodociągowa Wieża Ciśnień Ul. Górka/ Kilińskiego (dawny pl. Piecka)	
139	Wodociągowa Wieża Ciśnień Ul. Św. Jana 29	Uwaga! Adres Św. Jana 29
140	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 32	
141	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 31	
142	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 30	
143	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 28	
144	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 26	
145	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 24	
146	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 23	
147	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 22	
148	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 18	
149	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 17	
150	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 16	
151	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 14	
152	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 13	
153	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 12	
154	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 11	
155	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 10	
156	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 9	
157	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 8	
158	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 6	
159	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 5	
160	Dom mieszkalny Ul. Baczyńskiego 4	
161	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 2	
162	Dom mieszkalny ul. Baczyńskiego 1	

163	Dawna kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 104	
164	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 103	
165	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 102	
166	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 101	
167	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 100	
168	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 99	
169	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 98	
170	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 97	
171	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 96	
172	Kamienica czynszowa Ul. Armii Krajowej 13	
173	Dawny Budynek mieszkalno-gospodarczy, obecnie Pensjonat „Zagroda Kołodzieja” Ul. Aleje Lipowe 1	
174	Dom mieszkalno-inwentarski „Zagroda Kołodzieja”, ul. Aleje Lipowe 1	
175	Wiadukt kolejowy nad Nysą Północno-zachodnia część miasta	
176	Cmentarzysko ciałopalne Prawy brzeg czerwonej Wody	
177	Stanowiska archeologiczne Nr obszaru: AZP 79-09	
178	Stanowiska archeologiczne Nr obszaru: AZP 78-09	
179	Stanowiska archeologiczne Nr obszaru: AZP 78-09	
180	Dom mieszkalny Ul. Pułaskiego 11-13	
181	Dom mieszkalny Ul. Pułaskiego 1	
182	„Kruczy Folwark” u. Przechodnia 8	
183	Dom mieszkalny Ul. Prusa 5	
184	Dom mieszkalny Ul. Prusa 3	
185	Dom mieszkalny Ul. Prusa 1	
186	Kościół św. Bonifacego Ul. Emilii Plater	
187	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 14	
188	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 12	
189	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 10	
190	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 8	
191	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 7	

192	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 6	
193	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 5	
194	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 4	
195	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 3	
196	Szkoła Ul. Piłsudskiego 1	
197	Budynek gospodarczy Ul. Piłsudskiego 1	
198	Kamienica czynszowa Ul. Piłsudskiego 2	
199	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 17	
200	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 15	
201	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 13	
202	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 11	
203	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 10	
204	Budynek mieszkalny Ul. Piękna 8	
205	Królewska Zawodowa Szkoła Budowlana i Mechaniczna, ul. Partyzantów 4/5	
206	Kamienica czynszowa Ul. Partyzantów 3	
207	Kamienica czynszowa Ul. Partyzantów 2	
208	Kamienica czynszowa Ul. Partyzantów 1	
209	Park Miejski ul. Parkowa/ Konarskiego/ Partyzantów	
210	Dom mieszkalny w zespole dawnego ogrodnictwa, ul. Parkowa	
211	Dom mieszkalny ul. Parkowa 3	
212	Dom mieszkalny ul. Okrzei 7	
213	Dom mieszkalny ul. Okrzei 6	
214	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 10, ul. Ogrodowa 11	
215	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 8, ul. Ogrodowa 9	
216	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 6, ul. Ogrodowa 7	
217	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 5	
218	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 5	
219	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 3, ul. Ogrodowa 4	
220	Dom mieszkalny ul. Ogrodowa 1, ul. Ogrodowa 2	
221	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 39, ul. Moniuszki 41	

222	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 38, ul. Moniuszki 40	
223	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 35, ul. Moniuszki 37	
224	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 34, ul. Moniuszki 36	
225	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 31, ul. Moniuszki 33	
226	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 30, ul. Moniuszki 32	
227	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 27, ul. Moniuszki 29	
228	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 26, ul. Moniuszki 28	
229	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 23, ul. Moniuszki 25	
230	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 22, ul. Moniuszki 24	
231	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 21, ul. Moniuszki 19	
232	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 18, ul. Moniuszki 20	
233	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 14, ul. Moniuszki 16	
234	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 10, ul. Moniuszki 12	
235	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 8	
236	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 2, ul. Moniuszki 4, Moniuszki 6	
237	Budynek mieszkalny ul. Moniuszki 5, ul. Moniuszki 7	
238	Budynek mieszkalny ul. Modrzewiowa 12, ul. Modrzewiowa 14	
239	Budynek mieszkalny ul. Modrzewiowa 9	
240	Budynek mieszkalny ul. Modrzewiowa 7	
241	Budynek mieszkalny ul. Modrzewiowa 5	
242	Dom mieszkalny Ul. Modrzewiowa 4	
243	Dom mieszkalny Ul. Modrzewiowa 1, ul. Modrzewiowa 3	
244	Dom mieszkalny Ul. Mickiewicza 9, ul. Mickiewicza 11	
245	Dom mieszkalny Ul. Mickiewicza 7	
246	Dom mieszkalny Ul. Mickiewicza 6	
247	Dom mieszkalny Ul. Mickiewicza 5	
248	Willa i zabudowania folwarczne Ul. Łużycka 87	
249	Willa w zespole Ul. Łużycka 87	
250	Mur w zespole Ul. Łużycka 87	
251	Zabudowania folwarczne w zespole Ul. Łużycka 87	

252	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 85	
253	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 83	
254	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 81	
255	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 73	
256	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 71a, ul. Łużycka 71b	
257	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 67a, ul. Łużycka 67b	
258	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 65a, ul. Łużycka 65b	
259	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 63	
260	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 62	
261	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 62a	
262	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 61	
263	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 60a, ul. Łużycka 60b, ul. Łużycka 60c	
264	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 60	
265	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 59	
266	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 57	
267	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 56a, ul. Łużycka 56b	
268	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 54a, ul. Łużycka 54b	
269	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 53	
270	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 52a, ul. Łużycka 52b	
271	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 45	
272	Zajazd z restauracją „Stadt Brunn” Ul. Łużycka 43	
273	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 41a	
274	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 41	
275	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 37	
276	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 36	
277	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 33a	
278	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 32	
279	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 27	
280	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 26	
281	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 24	

282	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 22	
283	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 21	
284	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 20	
285	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 19	
286	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 18	
287	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 108	
288	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 15	
289	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 14	
290	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 12	
291	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 11	
292	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 10	
293	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 9	
294	Dom mieszkalny Ul. Łużycka 4	
295	Kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela Ul. Łużycka / Grunwaldzka 2	
296	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 10, ul. Łanowa 11	
297	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 8, ul. Łanowa 9	
298	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 6, ul. Łanowa 7	
299	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 5	
300	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 3, ul. Łanowa 4	
301	Dom mieszkalny Ul. Łanowa 1, ul. Łanowa 2	
302	Dom mieszkalny Ul. Lubańska2	
303	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 27-28	
304	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 25-26	
305	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 23-24	
306	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 21-22	
307	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 20	
308	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 14, 15, 16, 17, 18, 19	
309	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 12, ul. Langiewicza 13	
310	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 9	
311	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 8	

312	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 7	
313	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 6	
314	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 5	
315	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 4	
316	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 3	
317	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 2	
318	Dom mieszkalny Ul. Langiewicza 1	
319	Dom mieszkalny Ul. Krasińskiego 6, Krasińskiego 7	
320	Dom mieszkalny Ul. Krasińskiego 4, Krasińskiego 5	
321	Dom mieszkalny Ul. Krasińskiego 3	
322	Dom mieszkalny Ul. Krasińskiego 2	
323	Dom mieszkalny Ul. Krasińskiego 1	
324	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 58, ul. Kościuszki 60, ul. Kościuszki 62	
325	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 52a	
326	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 52, ul. Kościuszki 54, ul. Kościuszki 56	
327	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 46, ul. Kościuszki 48, ul. Kościuszki 50	
328	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 43, ul. Kościuszki 45, ul. Kościuszki 47	
329	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 40, ul. Kościuszki 42, ul. Kościuszki 44	
330	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 38	
331	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 37, ul. Kościuszki 39, ul. Kościuszki 41	
332	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 33, ul. Kościuszki 35	
333	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 29, ul. Kościuszki 31	
334	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 16	
335	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 14	
336	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 12	
337	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 10	
338	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 8	

339	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 2	
340	Dom mieszkalny Ul. Kościuszki 1	
341	Dom mieszkalny Ul. Konarskiego/ Staszica	
342	Budynek mieszkalny Ul. Konarskiego 23	
343	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 21	
344	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 17, ul. Kilińskiego 19	
345	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 11, ul. Kilińskiego 13, ul. Kilińskiego 15	
346	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 7, ul. Kilińskiego 9	
347	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 6	
348	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 2, ul. Kilińskiego 4	
349	Budynek mieszkalny ul. Kilińskiego 1, ul. Kilińskiego 3, UL. Kilińskiego 5	
350	Budynek mieszkalny ul. Kamieniarska 1	
351	Park przy domu rządcy folwarku Ul. Henrykowska 5	
352	Dom mieszkalny zarządcy folwarku Ul. Henrykowska 5	Wątpliwości w numeracji porządkowej
353	Dom mieszkalny Ul. Henrykowska 1	
354	Dom mieszkalno-inwentarski Ul. Henrykowska (brak numeru porządkowego)	Brak numeru porządkowego
355	Oficina Gospodarska, stodoła Ul. Górnowiejska 11a	
356	Oficina mieszkalna Ul. Górnowiejska 10a, ul. Górnowiejska 10b (brak nadania numerów porządkowych)	Brak nadania numerów porządkowych
357	Dom mieszkalno- gospodarczy Ul. Górnowiejska 6	
358	Dom mieszkalny Ul. Górnicza 3	
359	Dom mieszkalny Ul. Górnicza 39	
360	Budynek mieszkalny Ul. Górna 5	
361	Budynek mieszkalny Ul. Górna 3	
362	Budynek mieszkalny Ul. Górna 1	
363	Zespół magazynów zbożowych Ul. Francuska 36	
364	Zespół magazynów zbożowych – zabudowań ciąg dalszy, ul. Francuska 36	
365	Dwór Dolny Ujazd/ Nieder Moys Ul. Francuska 39	
366	Dom mieszkalny Ul. Francuska 18	
367	Dom mieszkalny Ul. Francuska 16	

368	Budynek mieszkalny Ul. Francuska 12, ul. Francuska 14	
369	Dawny Budynek Straży Pożarnej/ dawny zespół gazowni Ul. Fabryczna 1	
370	Dawne laboratorium Ul. Fabryczna 1	
371	Budynek Dawnej Aparatowni Ul. Fabryczna 1	
372	Budynek dawnej piecowni Ul. Fabryczna 1	
373	Dawna kotłownia Ul. Fabryczna 1	
374	Dawny komin kotłowni w dawnym zespole gazowni Ul. Fabryczna 1	
375	Budynek odsiarczalni Ul. Fabryczna 1	
376	Budynek dawnej siłowni Ul. Fabryczna 1	
377	Magazyn Ul. Fabryczna 1	
378	Dawny budynek mieszkalny pracowników gazowni Ul. Fabryczna 1	
379	Dawny budynek przetłoczni Ul. Fabryczna 1	
380	Zakład Gazowniczy Ul. Fabryczna 1	
381	Dom mieszkalny Ul. Domańskiego 12	
382	Dom mieszkalny Ul. Domańskiego 10, ul. Domańskiego 11	
383	Dom mieszkalny Ul. Domańskiego 8, ul. Domańskiego 9	
384	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 7	
385	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 6	
386	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 5	
387	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 4	
388	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 3	
389	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 2	
390	Kamienica czynszowa Ul. Domańskiego 1	
391	Scraffita narodowo- socjalistyczne Ul. Dąbrowskiego 2	
392	Zabytek nieruchomy - rodzaj budynku i adres	Uwagi
393	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 60, ul. Żeromskiego 61	
394	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 46, ul. Żeromskiego 47	
395	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 44, ul. Żeromskiego 45	
396	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 42, ul. Żeromskiego 43	

397	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 41	
398	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 40	
399	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 36-37-38-39	
400	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 31-32-33-34-35	
401	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 27-28-29-30	
402	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 25, u. Żeromskiego 26	
403	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 24	
404	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 22, ul. Żeromskiego 23	
405	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 20, ul. Żeromskiego 21	
406	Willa Ul. Żeromskiego 19	
407	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 17, ul. Żeromskiego 18	
408	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 15, ul. Żeromskiego 16	
409	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 14	
410	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 12, ul. Żeromskiego 13	
411	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 10, ul. Żeromskiego 11	
412	Willa Ul. Żeromskiego 9	
413	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 8	
414	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 6, ul. Żeromskiego 7	
415	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 4, ul. Żeromskiego 5	
416	Dom mieszkalny Ul. Żeromskiego 2, ul. Żeromskiego 3	
417	Willa Ul. Żeromskiego 1	
418	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 30	
419	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 29	
420	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 28	
421	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 27	
422	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 25	
423	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 24	
424	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 23	
425	Kamienica mieszkalna Ul. Wrocławska 22	
426	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 21	

427	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 19b	
428	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 19a	
429	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 19	
430	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 17	
431	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 16	
432	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 15	
433	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 14	
434	Dom mieszkalny Ul. Wrocławska 4	
435	Zespół dawnego młyna „trójkątowego” Ul. Wrocławska 1-2	
436	Dom studzienny z repliką słupa dystansowego poczty polsko-saskiej Pl. Pocztowy 1 (Ul. Wrocławska)	
437	Budynek produkcyjny w zespole młyna „trójkątowego” Ul. Wrocławska 1	
438	Dawny silos z budynkiem przemysłowym w zespole młyna „trójkątowego” Ul. Wrocławska 3	
439	Dawny budynek administracyjno-handlowy przemysłowym w zespole młyna „trójkątowego” Ul. Wrocławska 3	
440	Willa Ul. Wolności 11	
441	Willa Ul. Wolności 10	
442	Willa Ul. Wolności 9	
443	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 8	
444	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 7	
445	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 6	
446	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 5	
447	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 4	
448	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 3	
449	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 2	
450	Kamienica czynszowa Ul. Wolności 1`	
451	Dom mieszkalny Ul. Widok 1	
452	Dom mieszkalny Ul. Wąska 18	
453	Dom mieszkalny Ul. Wąska 16	
454	Dom mieszkalny Ul. Wąska 14	

455	Dom mieszkalny Ul. Wąska 10, ul Wąska 12	
456	Dom mieszkalny Ul. Wąska 8	
457	Dom mieszkalny Ul. Wąska 5	
458	Dom mieszkalny Ul. Wąska 2, ul Wąska 4	
459	Budynek mieszkalny Ul. Wąska 9	
460	Budynek mieszkalny Ul. Wąska 7	
461	Budynek mieszkalny Ul. Wąska 6	
462	Dom mieszkalny Ul. Wąska 1, ul. Wąska 3	
463	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 17	
464	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 16	
465	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 15	
466	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 14	
467	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 13	
468	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 12	
469	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 11	
470	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 10	
471	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 9	
472	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 8	
473	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 7	
474	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 6	
475	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 5	
476	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 4	
477	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 3	
478	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 2	
479	Kamienica czynszowa Ul. Warszawska 1	
480	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 92, ul. Traugutta 93	
481	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 86-87-88-89-90-91	
482	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 80-81-82-83-84-85	
483	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 78, ul. Traugutta 79	
484	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 24, ul. Traugutta 25	

485	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 22, ul. Traugutta 23	
486	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 20, ul. Traugutta 21	
487	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 18, ul. Traugutta 19	
488	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17	
489	Dom mieszkalny Ul. Traugutta 3-4-5 / ul. Chopina 1	
490	Dom mieszkalny Św. Jana 32	
491	Dom mieszkalny Św. Jana 31	
492	Dom mieszkalny Św. Jana 30	
493	Dom mieszkalny Św. Jana 26	
494	Dom mieszkalny Św. Jana 25, Św. Jana 27	
495	Dom mieszkalny Św. Jana 24	
496	Dom mieszkalny Św. Jana 21-23	
497	Dom mieszkalny Św. Jana 22	
498	Willa Św. Jana 20	
499	Budynek mieszkalny Św. Jana 16	
500	Dom mieszkalny Św. Jana 14	
501	Dom mieszkalny Św. Jana 13	
502	Dom mieszkalny Św. Jana 12	
503	Dom mieszkalny Św. Jana 11	
504	Dom mieszkalny Św. Jana 9	
505	Dom mieszkalny Św. Jana 8, Ul. Św. Jana 10	
506	Dom mieszkalny Św. Jana 7a	
507	Dom mieszkalny Św. Jana 6	
508	Dom mieszkalny Św. Jana 4	
509	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 31, ul. Szymanowskiego 33	
510	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 30, ul. Szymanowskiego 32	
511	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 27, ul. Szymanowskiego 29	
512	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 26	
513	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 24	

514	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 23	
515	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 22	
516	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 21	
517	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 18, ul. Szymanowskiego 20	
518	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 17, ul. Szymanowskiego 19	
519	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 14, ul. Szymanowskiego 16	
520	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 13, ul. Szymanowskiego 15	
521	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 9, ul. Szymanowskiego 10	
522	Budynek mieszkalny Ul. Szymanowskiego 2-4-6-8	
523	Dom mieszkalny Ul. Szkolna 2	
524	Dom mieszkalny Ul. Szkolna 1	
525	Dom mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 14a	
526	Dom mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 13	
527	Dom mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 12a	
528	Budynek mieszkalno-gospodarczy Ul. Szarych Szeregów 8	
529	Budynek mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 6	
530	Dom mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 5	
531	Dom mieszkalno- gospodarczy Ul. Szarych Szeregów 3	
532	Budynek mieszkalny Ul. Szarych Szeregów 2	
533	Dom mieszkalny Ul. Struga 25a	
534	Dom mieszkalny Ul. Struga 25	
535	Budynek mieszkalny Ul. Struga 24	
536	Dom mieszkalny Ul. Struga 22, ul. Struga 23	
537	Dom mieszkalny Ul. Struga 20, ul. Struga 21	
538	Dom mieszkalny Ul. Struga 19	
539	Budynek mieszkalny Ul. Struga 13, ul. Struga 14, ul. Struga 15	
540	Dom mieszkalny Ul. Struga 10	
541	Dom mieszkalny Ul. Struga 12i	

542	Dom mieszkalny Ul. Struga 7, ul. Struga 8	
543	Dom mieszkalny Ul. Struga 5, ul. Struga 6	
544	Dom mieszkalny Ul. Struga 4	
545	Willa Ul. Struga 3	
546	Budynek mieszkalny/ obiekt przedszkole Ul. Staszica 19	Brak numeru porządkowego
547	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 11	
548	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 9	
549	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 7	
550	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 5	
551	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 3	
552	Kamienica czynszowa Ul. Staszica 2	
553	Dom mieszkalny Ul. Słowackiego 7	
554	Dom mieszkalny Ul. Słowackiego 9	
555	Dom mieszkalny Ul. Słowackiego 4	
556	Dom mieszkalny Ul. Słowackiego 3	
557	Kamienica czynszowa Ul. Sienkiewicza 28	
558	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 27	
559	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 26	
560	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 25	
561	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 24	
562	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 22	
563	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 21	
564	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 20	
565	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 19	
566	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 18	
567	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 17	
568	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 16	
569	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 15	
570	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 14	
571	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 13	

572	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 12	
573	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 11	
574	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 10	
575	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 9	
576	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 8	
577	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 4	
578	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 3	
579	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 2	
580	Dom mieszkalny Ul. Sienkiewicza 1	
581	Dom mieszkalny Ul. Rzeczeki Górne 17a, ul. Rzeczeki Górne 17b	
582	Dom mieszkalny Ul. Rzeczeki Górne 15a, ul. Rzeczeki Górne 15b	
583	Budynek mieszkalny Ul. Rzeczeki Górne 11	
584	Dom mieszkalny Ul. Rzeczeki Górne 5	
585	Dom mieszkalny Ul. Rzeczeki Górne 4	
586	Dom mieszkalny Ul. Rzeczeki Dolne	Brak nadanego numeru
587	Willa Ul. Reymonta 46	
588	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 36	
589	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 37	
590	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 32	
591	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 30	
592	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 27	
593	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 26	
594	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 23	
595	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 18	
596	SZKOŁA Ul. Reymonta 16	
597	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 17, ul. Reymonta 17 d, ul. Reymonta 17 e	
598	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 13	
599	Budynek mieszkalny Ul. Reymonta 12	
600	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 8	
601	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 5	

602	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 2a	
603	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 2	
604	Dom mieszkalny Ul. Reymonta 1	